

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

**Методичні вказівки
до самостійної роботи студентів**

Суми – 2018

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет агротехнологій та природокористування

ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

**Методичні вказівки
до самостійної роботи студентів.**

Частина 1

**спеціальності 206 «Садово-паркове господарство»
денної та заочної форми навчання**

Суми – 2018

УДК 630*2(073)

Укладачі: Мельник Т.І., канд. біол. наук, доцент,
Чигринець В.П., канд. с.-г. наук, доцент

Ландшафтна архітектура. Методичні вказівки до лекцій та самостійної роботи студентів спеціальності 206 «Садово-паркове господарство» денної та заочної форми навчання денної та заочної форми навчання // Т. І. Мельник, В.П.Чигринець. – Суми, 2018. – 63 с.

В методичних вказівках подано теоретичний матеріал, необхідний для засвоєння курсу з дисципліни Ландшафтна архітектура для студентів третього курсу, термінологічний словник дозволить розібратися з основними поняттями та визначеннями, наведеними в методичних вказівках та які визначають професійний рівень підготовки фахівця «Садово-паркового господарства». Для самоконтролю знань, самостійно отриманих студентом під час вивчення дисципліни, приведений перелік питань та розширений список основної та додаткової літератури.

Рецензенти: д. б. н. Скляр В. Г. (Сумський НАУ)
к. с.-г. н., доцент Крючко Л. В. (Сумський НАУ)

Відповідальний за випуск: Коваленко І.М., декан факультету агротехнологій та природокористування

**Рекомендовано до видання методичною радою Сумського НАУ.
Протокол № 4 від « 20 » __ лютого __ 2018 р.**

© Сумський національний аграрний університет, 2018

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни «*Ландшафтна архітектура*» є теоретична підготовка бакалаврів з основ ландшафтної архітектури. Програмою передбачено вивчення історії ландшафтної архітектури та основ ландшафтознавства, теоретичних основ проектування об'єктів ландшафтної архітектури та розробка проектної документації.

Завданням дисципліни «*Ландшафтна архітектура*» є формування комплексного підходу до вивчення природних, соціальних та архітектурних аспектів ландшафтної архітектури та проектування. Дисципліна розрахована на засвоєння майбутніми фахівцями теоретичних положень та практичних знань і навичок, необхідних для розробки ландшафтно-архітектурних проектів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- декоративні характеристики квіткових трав'янистих рослин, використання в озелененні одно-, дво- та багаторічних квіткових декоративних рослин, класифікацію сучасних квітників та їх типи;
- найпоширеніші кімнатні та оранжерейні рослини; види газонних трав.

вміти:

- визначати однорічні квіткові культури за насінням та сходами, вирощувати квіткові культури відкритого ґрунту;
- розробити проект центральної клумби довільної форми; розрізняти за основними характеристиками кімнатні, оранжерейні та інші декоративні групи квіткових рослин; створювати сучасні газони та доглядати за ними.

ТЕМА 1. ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА – ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ. ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА, ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ. ІСТОРИКО - СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ.

Самостійна робота № 1. ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПАРКІВ ЗА МАЛЮНКАМИ, ГРАВЮРАМИ. ВИКОНАННЯ ГРАВЮРИ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ОЛІВЦІ.

Мета: Навчитися розрізняти типи садів Стародавнього світу.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду малюнків і гравюр історичних парків ознайомитись і замалювати гравюру історичного парку в олівці.

В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків. Яку мали планувальну систему, під впливом яких чинників вони утворилися.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, гумку, аркуш формату А3.

ПЕРСІЯ

Колискою перської цивілізації було Іранське нагір'я. Близько 673-672 рр. до н.е. внаслідок антиасрійського повстання в його північно-західній частині виникла держава Мідія.

В 616-605 рр. до н.е. в коаліції з Вавилонією вона зруйнувала Асірію і, завоювавши також Ману, Урарту і більшу частину Іранського нагір'я, перетворилася в світову державу. В 550 р. до н.е. внаслідок війни (553-550) з підлеглим мідянам царством Персидою влада в країні перейшла до перської династії Ахеменідів (звідси і назва держави - Персія, нинішня - Іран (з 1935 р.), а старовинну цивілізацію називають Медо-Перською, розвиток якої відносять до 559-331 рр. до н.е.

У цей період високого розвитку досягло мистецтво і повстали перші сади. Цей період тривав до часів Олександра Македонського, який розбив війська царя Дарія III. Після його смерті внаслідок міжусобиць Персія занепадала. Лише через п'ять століть вона воскресла як держава за часів династії Сасанідів (326-652 рр. н.е.). Нова імперія існувала до завоювання її арабами, які й завершили історію стародавньої Персії.

До надбань садово-паркового мистецтва персів, які мають світове значення, належать два типи садів - Чар Баг „Чотирисад” та "парадиз". Творцем цих садів називають засновника династії Ахеменідів Кіра I.

Чар Баг - типовий регулярний сад. Відмінною його ознакою був поділ території прямокутними каналами на чотири зони. Центром був палац царя – володаря природи. Чар Баг як внесок перської цивілізації в садівництво світу є ще й прикладом економного використання води, такої цінної в посушливому кліматі.

Греки, перемигши персів, не могли не запозичити елементи перського регулярного саду, який відзначався своєю композиційною довершеністю. Водночас вони використали в своєму садівництві дерева (в основному плодови), які вирощувалися в саду Чар Баг - інжир, східний горіх, фінікові пальми, лимон, оливки, шовковицю (завезена з Китаю).

Перські "парадизи" (райські сади) - це не європейські середньовічні монастирські дворики-сади, а великі парки. Завдяки описам старогрецького історика Ксенофонта (430-355 рр. до н.е.), автора твору "Анабасис Кіра", в якому розповідається про похід сатрапа Малої Азії Кіра Молодшого проти його брата - царя Персії Артаксеркса II, можна скласти уявлення про перські парадизи. Ксенофонт змальовує вигляд саду резиденції царя Кіра Молодшого в Сاردі.

Сад мав регулярне планування, досконалі гідротехнічні споруди та вирізнявся рослинним розмаїттям. Плодові і декоративні рослини висаджувалися в ньому рівними рядами. До парадизу належав також звіринець, що був місцем полювання на звірів, яких спочатку наперед виловлювали в дикій природі і випускали в час полювання. Сади-парадизи огороджували високими мурами. Багатство рослинного і тваринного світу мало утверджувати уяву про царський сад. У садах-парадизах влаштовували інколи військові ігри.

ІНДІЯ

Видатним спорудженням є мавзолей Тадж-Махал (1630- 1652), названий "перлиною Індії" (рис. 1). Це усипальня дружини Шах-Джахана (недалеко від міста Агри). Мавзолей розташований не в центрі, а в кінці саду, на високій терасі, на березі ріки. Перед фасадом будівлі розташований вузький канал, фанерований мармуром. Уздовж каналу були квітники і ряди синьо-чорних кипарисів. Верхню терасу прикрашав квітковий партер. Зелену оправу для "перлини" створював садівник з Кашміру.

ВИСЯЧІ САДИ ВАВИЛОНУ

В історії садово-паркового мистецтва особливе місце займають висячі сади Вавилону.

Висячі сади Вавилону постали за часів царя Навуходоносора II (604-562 рр. до н.е.). На думку польського історика садівництва Л. Майдецького (1978), до їх характерних рис належать:

штучні насипи і терасування, потреба в яких зумовлена особливостями низинного розташування міст і постійною загрозою їх затоплення, а також бажанням усунути одноманітність рівнинного ландшафту;

масове використання недовговічної цегли, виробленої з місцевої глини. Це пояснювалося дефіцитом каменю та деревини;

високий технічний рівень будівництва з використанням складних будівельних конструкцій, які дали змогу підняти високо над землею тераси і створити на них сади. До цих технічних досягнень слід віднести складну гідротехнічну систему, яка дала можливість забезпечити полив рослин на терасах;

високий рівень агротехніки вирощування дерев, чагарників і трав'янистих рослин на терасах в умовах штучного ґрунту.

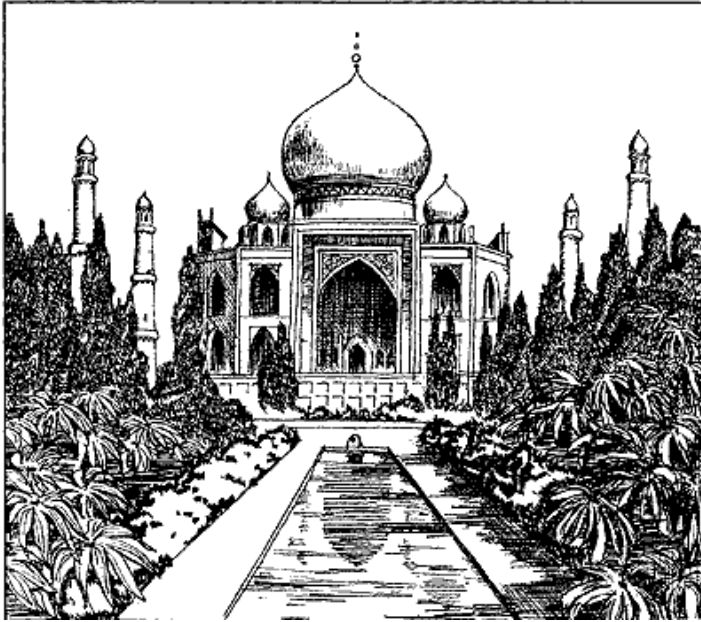

Рис. 1. Тадж-Махал

Висячі сади Вавилону були предметом багатьох археологічних досліджень, які дали змогу з'ясувати технологію їх створення та характер конструкцій. Учені схильні вважати, що у Вавилоні був лише один великий сад з окремими терасовими садами, що дало підстави говорити у множині про цю велетенську і неповторну у всі часи людської цивілізації споруду, описану стародавнім істориком Діодором Сіцилійським.

Стосовно ж назви "сади Семираміди", то вона, за припущенням Геродота, походить від імені ассірійської цариці Семираміди, яку цар Кір посадив на престол. Але це одна з багатьох легенд (рис. 2).

Сад тулився до північно-східної частини міських стін, а в південній частині підступав до палацових покоїв. Він являв собою ряд терас у вигляді піраміди, що підтримувалися гігантськими колонами. Основа цієї піраміди - квадратний фундамент, кожен бік становив 140 м завдовжки. Далі йшли чотири ступінчасті тераси, що звужувалися догори. За деякими дослідженнями, кількість терас була більшою.

Нижня тераса, розміром 45×40 м, мала висоту 8 м, друга – 40×30×13 м; розміри решти терас невідомі. Вся ця споруда підіймалася до рівня міської стіни, що давало можливість бачити цю оазу здалека.

Тераси, які підтримувалися колонами, створювали із кам'яних плит, залитих свинцем, потім вкладався шар тростини, просмоленої бітумом, і, нарешті, подвійний шар цегли на вапняковому розчині. Шар землі на перших двох терасах досягав 2 м, а на наступних – 1 м. Усі тераси сполучалися між собою сходами, розташованими по осі саду. Воду з річки, що протікала біля підніжжя цієї велетенської споруди, піднімали насосами трубами, прокладеними у колонах, на верхню терасу. Звідси вона стікала мальовничими каскадами та фонтанами і використовувалася для зрошування насаджень. Деревя, чагарники і квіти висаджували на зовнішніх галереях. Під склепіннями знаходилися царські покої. З верхньої площадки, яка піднімалася в кінці захисних мурів міста, відкривалися види на величний Вавилон і долину Євфрату.

Сади Семираміди не можна повною мірою віднести до типових регулярних садів, якими були єгипетські сади з їх характерною плоскою поверхнею, замкнутим простором і лінійною конфігурацією доріжок і елементів зелені. Проте наявність штучних терас, їх осьова побудова та органічне включення саду в регулярну мережу плану міста дають змогу віднести їх до числа регулярних. Рухома вода каскадів, створених штучним шляхом, стане згодом одним з основних композиційних елементів арабських і романських садів.

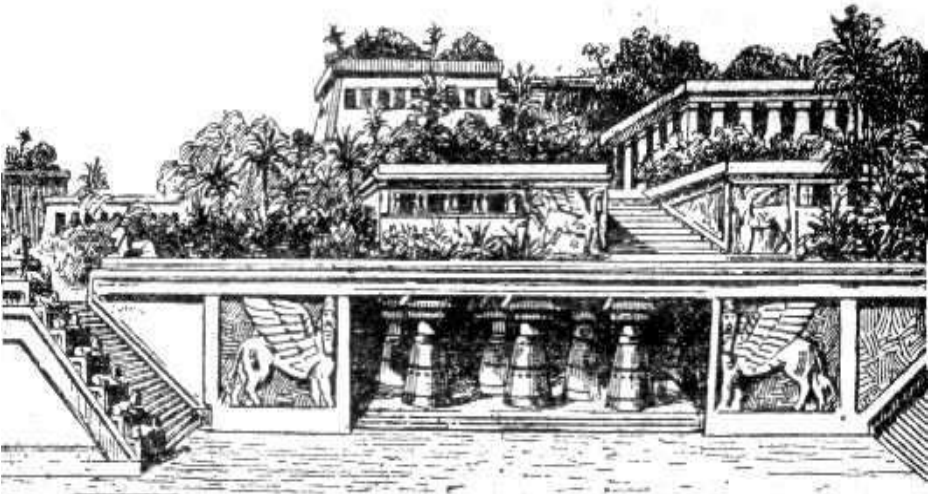

Рис. 2. Висячі сади Семираміди

Самостійна робота №2. САДИ ТА ПАРКИ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ. МОНАСТІРСЬКІ САДИ. ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ОЛІВЦІ.

Мета: Навчитися аналізувати план історичного парку.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду плану історичного парку проаналізувати план парку та замалювати його на аркуші А3.

В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків. Яку мали планувальну систему, під впливом яких чинників вони утворилися.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, гумку, аркуш формату А3.

САДИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Науку, яка займається вивченням історії Середньовіччя, називають медієвістикою. Цей розділ історичної науки позначає середньовічний період, який ішов за історією стародавнього світу і передував новітній історії. Поняття середні віки (від лат. медіум аевум) появилось в XV-XVI ст. в італійських істориків-гуманістів. Це епоха зародження, розвитку і розкладу феодалізму.

Рубежем між стародавнім світом і середньовіччям вважається крах рабовласницької Римської імперії (умовна дата 476 р.). Рубежем між середньовіччям і новітньою історією є Англійська буржуазна революція XVII ст.

Середньовіччя в інших регіонах світу має власні історичні межі. У Середньовіччі виділяють три періоди: раннє (IV-IX ст.), романське (X-XII ст.) і готичне (кінець XII-XIV ст.). Історія садово-паркового мистецтва цього періоду пов'язана в основному із озелененням королівських палаців, замків феодалів і монастирів. Докладний опис розвитку садів Середньовіччя ускладнений відсутністю пам'яток садово-паркового мистецтва й обмеженою кількістю літературних та архівних джерел.

У культурі середньовіччя виділяють два основні стилі – романський, який панував до половини XIII ст., і готичний, який замінив романський і тривав до епохи Відродження.

МОНАСТІРСЬКІ САДИ

Завдяки централізованому управлінню монастирями, яке законодавчо регулювалося орденами – бенедиктинів (X ст.), клерисок (XII ст.), а також картузів (XI ст.), в часи Середньовіччя помітного розвитку набули сади, а також вирощування овочевих, лікарських і декоративних рослин (рис. 3). Монастирі займалися також акліматизацією рослин і не тільки на своїх територіях, але й на околицях.

Різні були підходи до розміщення монастирів. Наприклад, бенедиктини будували свої монастирі на узгір'ях, а цистерси – на узбережжях річок, потоків, а також морів, головне – у відлюдних місцях. Водночас монастирі картузів можна було зустріти скрізь – на узгір'ях, в долинах, в сільській місцевості, в

передмістях і навіть у містах “за мурами”. Монастирі домінікан і францисканців, які належали до групи жебрацьких, засновували головним чином у великих містах. Все це певною мірою впливало на характер їхніх садів, хоч загальними для них були основні елементи – вірідарій (зеленець), плодовий сад, гербаріум, сад ігумена, шпитальний сад і цвинтар.

Вірідарій. У замкнутому галереями чотирикутному дворику монастиря-клуатрі створювався вірідарій. Оформляли його подібно до римського перистилію. Він являв собою у композиційному відношенні комплекс, де сад був тісно пов'язаний з оточуючою його архітектурою будинку. Це був декоративний сад-рай, відкритий лише до неба, в якому можна було сидячи роздумувати, вглядаючись в організований клаптик природи, або ж просто прогулюватися.

Вірідарій був геометрично розпланований доріжками, які проходили по периметру і перетиналися по діагоналях. Центральним акцентом служили колодязь, фонтан, красиве дерево або гарноквітучий кущ.

В оформленні вірідарію в основному використовували декоративні кущі і квіти, а часом і трави.

Залишилися описи вірідарію монастирів бенедиктинів, розміри і оформлення яких встановлювалися спеціальними приписами (близько 850 р.).

Був він оточений галереями (часто застеленими) і мав форму квадрата, кожна сторона якого становила 30 м. У південних країнах галереї були відкриті і створювали особливу атмосферу.

Плодовий (утилітарний) сад. Крім саду - вірідарію монастирі мали ще різні утилітарні сади, які постачали фрукти, ягоди та овочі. Були вони також доступними для прогулянок, особливо хворих ченців.

Утилітарні сади закладали поблизу монастиря. Вони мали спільну з монастирем огорожу або ж додаткові мури. Складався сад з квадратних ділянок, розділених дорогами, назагал мав вигляд квадрату або прямокутника. В квадратах ділянок вирощувалися фрукти, ягоди, овочі, кореневі приправи, лікарське зілля і квіти. У великих монастирях сади склалися з окремих полів: фруктового саду, ягідника, виноградика, плантації хмелю, овочевого городу.

Великі розміри утилітарних садів були зумовлені потребою самозабезпечення монастиря.

Цінним елементом цих садів були відкриті водойми, в яких розводили рибу.

Це було важливою справою з огляду на часті пости, під час яких дозволялося вживати лише м'ясо риби. Воду використовували також для поливання. На річках і потоках споруджували млини, а також у них відводили стічні води. Під утилітарні сади виділялися, згідно з приписами монастирського ордену, ділянки родючої землі, розташовані неподалік від відкритих водойм.

Гербаріум, або лікарський город (Hortus medicus). Це був невеликий сад, в якому вирощували лікарські рослини, серед них м'ята, шавлія, конвалія, розмарин, цмин, чебрець, полин та ін. Рослини висаджувалися і висівалися на окремих квадратних ділянках. Сад мав регулярне планування і був огорожений.

Поряд з садом будувався будиночок лікаря, який опікувався садом.

Гербаріум був прообразом сучасних ботанічних садів.

Сад ігумена. Часто ігумен займав окремий будинок із садом, який виступав поза монастирську огорожу і був доступний для відвідування світськими особами та гостями. Сад мав декоративний репрезентативний вигляд і був схожий на віридарій.

Шпитальні сади. В деяких монастирях в окремих будинках розміщався шпиталь з каплицею і кухнею, поряд створювався сад-віридарій для прогулянок хворих, а також гербаріум.

Цвинтарі. Відповідними приписами монаших орденів у монастирях закладалися цвинтарі. Мали вони регулярний план і симетричне розміщення могил, між якими висаджувалися фруктові дерева. Територія цвинтаря мала вигляд саду, композиційною домінантою якого був хрест.

Монастирські сади України. Сучасні дослідження монастирських садів східної Галичини (Горас, 2000) свідчать, що перші монастирі Галицької Русі споруджувалися в X-XI ст. в княжих містах на місці язичних святинь. Монастирі за часів Київської Русі огорожували частоколом і разом із спорудами сприймалися як єдиний ландшафтний елемент не тільки ззовні, але й всередині монастиря, де формувався власний мікроклімат, центром якого стали сакральні одиниці: церква, священне дерево, джерело. Згодом ландшафтно-архітектурний комплекс ускладнюється і всередині замкнутої монастирської території з'являється монастирський сад-“вертоград”, який, на відміну від західноєвропейських садів, мав пейзажне планування (гай). На рис. відтворений генезис монастирських садів, які з часом набували правильної регулярної форми.

З XII ст. стають відомими сади при монастирях і княжих дворах у багатьох містах Київської Русі – Чернігові, Новгороді Сіверському, Галичі, Путивлі, а також у північно-східних князівствах – у Володимирі, Суздалі, Муромі. Велику роль в їх влаштуванні зіграли монахи, запрошені Юрієм Долгоруким із Києва в Боголюбово під Володимиром. Дуже часто монастирі потопали в садах.

Антіохійський патріарх Макарій, який в середині XVII ст. відвідав Київ, був вражений рясністю квітів, плодкових дерев, виноградних лоз. Водночас Макарій із захопленням описує “високу решітчасту арку з куполом, сплетену із тонких гілок з середини і ззовні”. Це була арка, створена шляхом стрижки, що свідчить про володіння монахами топіарним мистецтвом.

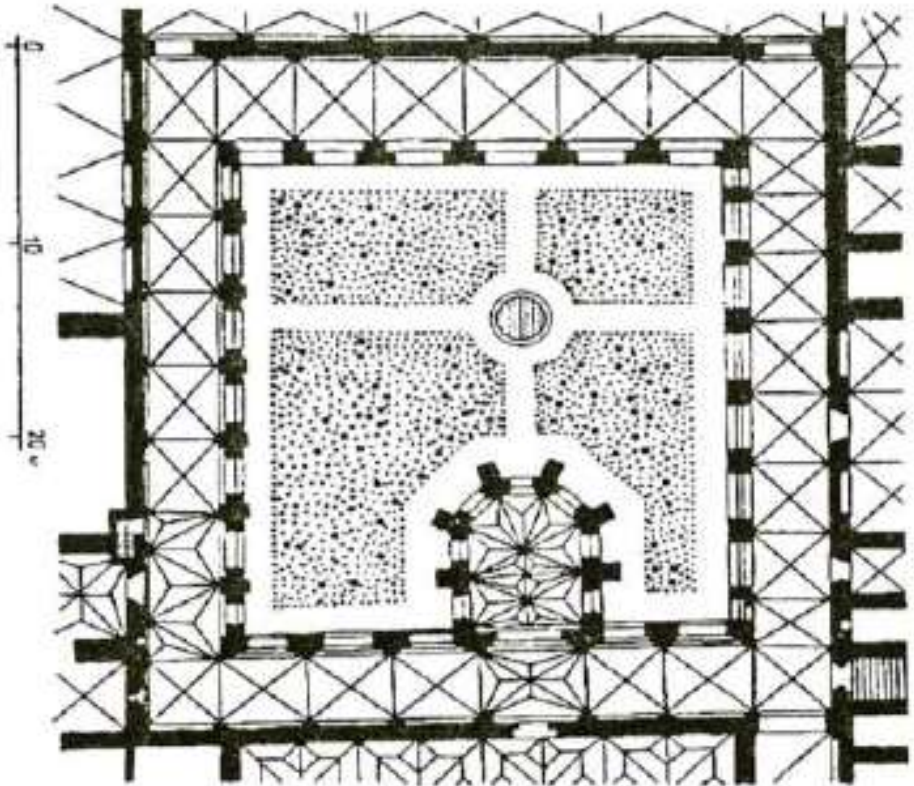

Рис. 3. План монастирського середньовічного саду

Самостійна робота № 3 САДИ ГРЕЦІЇ І СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Мета: навчитися розрізняти основні риси стародавніх садів Греції та Риму

Завдання: законспектувати матеріал та написати реферат з наступного питання:
Топіарне мистецтво та його значення

САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Стародавня Греція займала південну частину Балканського півострова і численні острови моря Егейського. Клімат середземноморський, досить жаркий, посушливий. Гірські схили були суцільно покриті лісами, вирубаніми в подальший час. Тут виростили декілька видів дуба (включаючи і вічнозелені), сосни (приморська і італійська), кипарис, кедр, в'язнув, тополя, інжир, гранат, маслина, лавр, мирт.

У історії культури античної Греції розрізняють декілька періодів, або епох: Кріто-мікенська (XX-XIII вв. до н.е.), Гомерівська (XII-VIII вв. до н.е.),

Архаїчна (VIII-VI вв. до н.е.), Класична (V-IV вв. до н.е.) і Еллінізм (III-I вв. до н.е.). Греція Архаїчного періоду була рядом полісів (міст-держав), з яких найбільшими були Афіни. До VI в. до н.е. відносяться і грецькі поселення на Чорному морі Олівія, Херсонес, Феодосія, Фанагорія. Розвивається кам'яна архітектура. У архітектурі розробляється чітка ордерна система. Ордер (order порядок) є певною сукупністю архітектурних елементів, цілісну художню систему поєднань конструктивних і декоративних частин з певним співвідношенням їх розмірів в споруді. Він ліг в основу конструкцій архітектурних споруд, їх гармонійного ладу і ідейно-образного рішення. У цей період формуються дорический і іонічний ордери.

Класична епоха почалася з греко-персидських воєн, що завершилися створенням Афініської морської держави. Політичний устрій Е рабовласницька республіка. У 460 р. до н.е. до влади прийшов Перікл, один з найяскравіших і талановитіших діячів епохи рабовласницької демократії. Час його правління називають золотим століттям Греції. У цей невеликий проміжок часу культура досягла найвищого розквіту. Міста наново відновлювалися і будувалися за регулярним планом. Створювалися архітектурні комплекси, зводилися храми. Дорический і іонічні ордери досягли досконалості і доповнилися новими Е Корінфом. Високого рівня розвитку досягли мистецтво і ремесла. На Акрополі Е горі, що підноситься над Афінами, Е Перікл побудував Парфенон на честь богині Вілла Телесфоруса в Геркуланіуме. Ландшафтна архітектура

Афіни. Чудове творіння стало священним місцемом, національним центром грецької держави, його культури.

Епоха еллінізму характеризується утворенням крупних греко-восточних монархій. У IV в. до н.е. цар Македонії Олександр Македонський завоював Персію, Єгипет, середземноморські країни. Після його смерті імперія розпалася на ряд держав. У період Еллінізму розгортається будівництво суспільних споруд, стадіонів, театрів.

Формується тип житлового будинку перистильного типу. Розвивається впорядкування і озеленення міст. Слід зазначити, що грецьке садове мистецтво в своєму розвитку отримало могутній імпульс завдяки завойовним походам Олександра Македонського. Вся Азія з її високорозвинутим садовим мистецтвом була відразу включена в грецьку культуру. Ще раніше деякі греки із захопленням говорили про прекрасні парки східних владик.

У Александрії публічні і царські сади займали 1/4 частина міської території. Всі внутрішньоміські і замські сади були зв'язані між собою. Ще більше, ніж лександрия, славилася своїми садами Антиохія.

Місто було розплановане таким чином: головна вулиця була безперервним портиком, до однієї сторони якого прилягали удома, а по іншій тягнулися сади аж до самого підніжжя гори. Вони були прикрашені альтанками і фонтанами.

Греки мали обширні відомості про рослинний світ. Так, Гіппократ (460-377 рр. до н.е.) перераховує в своїх працях близько 250 назв рослин, Арістотель (384-322 рр. до н.е.) приводить опис близько 500 рослин.

Грецька міфологія містить багато переказів про квіти, особливо про

троянду Э улюбленій квітці старовини. У роботах Арістотеля вперше дається повчання по обробітку троянд.

Для садово-паркового мистецтва Стародавньої Греції характерні наступні типи територій, що озеленюють. Священні гаї К герооноу. Вони присвячувалися героям і носили меморіальний характер. Це лісові масиви з джерелами, скульптурами і архітектурними спорудами. Пізніше в героонах почали влаштовувати пам'ятні спортивні змагання, а надалі, оснащені доріжками, майданчиками, іподромами, вони перетворилися на спортивні парки. Дорогі і майданчики були обсажені рядами платанів, тополь і ін. Філософські сади призначалися для вчених бесід і занять. Зелене оформлення агор (міські площі, вулиці) складалося з рядових посадок уподовж дорогий і у споруд. Приватновласницькі сади носили чисто утилітарний характер. У них широко використовувалися квіткові рослини. Території Греції, що в цілому озеленюють, несли певну функцію, розміщення в них насаджень підкорялося цій функції, а з корисності і якості самого пристрою складалося уявлення про його красу. Для подальшого розвитку садово-паркового мистецтва важливі не тільки вже розглянуті типи територій Греції, що озеленюють, але і теоретичні положення композиції і просторове вирішення архітектурних ансамблів античності.

У античній Греції була розроблена система пропорцій и принципи золотого перетину і модуля як співвідношення частин і цілого, а також принципи рівноваги, ритму і симетрії. Ці положення відбиті не тільки в самих спорудах, але і в їх розміщенні и планувальному вирішенні ансамблів. Класичним зразком є ансамбль афінського Акрополя, що розташованого на скелястому горбі і є комплексом храмів. Різні розміри храмів і інших архітектурних форм, їх вільне розміщення визначили живописний початок в просторовій композиції. У такому розташуванні криється певна послідовність сприйняття архітектурних об'єктів, їх ракурсу і пластики, орієнтована на лінію руху урочистого ходу. У ансамблі переважають точки сприйняття з кута, а весь Акрополь сприймається поступово, у міру розкриття картин, кожна з яких включає тільки одне пануючу споруду. Весь ансамбль узгоджується з ландшафтом шляхом підпорядкування осей храмів рельєфу або побережжю.

Використання всіх цих принципів не втратило своєї важливості і в сучасному ландшафтному мистецтві. гори. Нове в садах Греції в порівнянні з Єгиптом и їх терасообразное, уступчатое рішення, вільніша композиція, декоративність, нагромодження зелених мас, велика кількість прикрас, виті сходи. На терасах и посадки великих дерев, квіти і фонтани, що приводяться в дію складними гідравлічними машинами.

У 146 р. до н.е. Греція стала римською провінцією. Проте грецька культура була сприйнята античним Римом і стала фундаментом для його подальшого розвитку.

САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Природні умови. Клімат середземноморський. Рельєф гористий, з великою кількістю гірських річок та джерел, що біжать по схилах. Гори, пагорби і рівнини чергуються між собою. Ліси переважно листяні.

Рослинність. Сприятливі ґрунтові та кліматичні умови з великою кількістю води сприяли розвитку садівництва. Тут зростають різні види сосен, дубів, платани, кипариси, тополі, каштани, гранати, маслини, суничне дерево, в'язи, верби, акації, плодови; рослини, піддаються фігурній стрижки: самшит, лавр, мирт, розмарин, дрік, жасмин. На клумбах вирощували різні квіти: лілії, левкой, анемони, айстри, гіацинти, крокуси, левиний зів, нарциси, гвоздика, іриси, тюльпани та ін. улюблені квіти римлян - фіалка і троянда. Фіалка використовувалася як лікарська рослина, як ароматизатор вин. Роза була символом моральності, служила нагородою за мужність. Цінувався плющ, ним увивали невисокі огорожі вздовж доріжок.

Замість мармурових скульптур іноді використовувалися зелені скульптури (Топіари) з стриженого самшиту, розмарину або лавра (у вигляді ландшафтної архітектури кубів, колон, стовпів, людських фігур, тварин).

В Стародавньому Римі в II-I ст. до н. е. почали застосовувати новий спосіб посадки дерев п'ятірками (римський квінкус), тобто зсунутими рядами з підстриженими в один об'єм кронами дерев і відкритими стовбурами. Даний прийом забезпечував видимість по діагоналі між стовбурами, створюючи над ними полог з крон насаджень.

Прийоми композиції. Основними рисами, властивими садово-паркового мистецтва Стародавнього Риму є:

- поява нових планувальних елементів - ксіст і іподром, де **ксіст** - плоский сад, який представляє собою невелику ділянку, розділений на квадрати або прямокутники, який має чітке осьове побудова. Він розташовувався перед будівлею вілли і цілком підкорявся плануванню та архітектури будівлі та складав з ним єдине ціле. Газон ксіста був облямований стриженням бордюром, ароматними квітами, скульптурою чи фонтанами. З ксіста розкривалася перспектива на навколишній ландшафт від головного фасаду будівлі. Іноді ксіст розташовували всередині будівлі, в цьому випадку він був оточений галереєю і перетворювався в новий елемент - перистиль. І ксіст і перистиль насичувалися декоративними елементами і мали розміри близько 10×20 м.

- іподром мав еліптичну форму розміром 60×160 або 70×200 м, і рівний рельєф. Планування його регулярна, з чіткою поздовжньою віссю, застосуванням великих дерев і чагарників, газону, квітів, скульптури, фонтаном, альтанкою.

- вперше з'являється топіарне мистецтво.

- розроблена композиція, що підкреслює основну вісь центральної споруди з урахуванням що розкриваються видів;

- використання скульптури, пергол в оздобленні саду, алей для пішоходів і для екіпажів або прогулянок на ношах;

- відсутність композиційної єдності в садах і парках;

Шлях розвитку Римської республіки від мініатюрного міста-держави до світової рабовласницької держави - це одночасно і шлях розвитку садово-паркового мистецтва, для якого були характерні і садове будівництво по двом напрямкам - приміські вілли і міські громадські сади; створення садів за допомогою композиції, що підкреслювала основну вісь центральної споруди з

врахуванням гарних видів на оточуючий ландшафт, меліоративні роботи і гідротехнічні споруди, пересування схилів для розбивки парку, широке використання квітів і розвиток квіткового партеру. Із-за великої густоти населення, яка посилювала негативний вплив на життя, люди прагнули жити за містом, купували і обладнували приміські вілли.

Виділяли три типи вілл:

- 1) «рустика» - сільськогосподарська вілла;
- 2) «урбана» - палацово-парковий комплекс з міським типом планування, призначений для відпочинку і розваг;
- 3) «фруктуарія» - вілла, де основою був плодовий сад.

Римські вілли поділялись на два основних види: сільські, чи господарські (вілла рустика); місцеві чи звеселяючі (вілла урбана). Третій вид вілл - вілла фруктуарія, яка включала у якості головного елемента фруктові сади. Поступово вілли зайняли все узбережжя Неаполітанської затоки і Адріатичного моря. Вирішальне значення мав гарний вигляд, що відкривався з вілли і підкреслювався влаштуванням спеціальної тераси. Сад розбивався по регулярній системі і підкреслював основну композицію будівлі.

Широко було розвинуто топіарне мистецтво, мистецтво фігурної стрижки дерев. Назва походила, очевидно, від ім'я садівника Топіаріуса, що з особливою майстерністю вмів підстригати кущі у вигляді кораблів, храмів, посудин, птахів, тварин, чоловічих і жіночих фігур.

Дерева висаджувались п'ятірками (римський квінкунс), зсунутими рядами з підстриженими в один об'єм кронами дерев і відкритими стовбурами, що забезпечувало видимість по діагональних напрямках між стовбурами, створюючи над ними покриття крон дерев.

В садах стародавнього Риму особливо культивувались рози, а також вирощувались анемони, айстри, гіацинти, крокуси, левкої, антиринум, нарциси, гвоздики, тюльпани, фіалки, лілії та інші.

На початку імператорської епохи в Римі будувались великі громадські сади. Таким звеселяючим комплексом для місцевих жителів було Марсове Поле - побудовано Агріппою, талановитим полководцем, помічником імператора Августа.

Крім цирків, театрів, портиків, тут був розміщений розкішний парк з басейнами, фонтанами і великим озером "Статум" для купання і ігор.

Самостійна робота 4. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО КИТАЮ. ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ТУШІ.

Мета: Навчитися аналізувати план історичного парку.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду плану історичного парку проаналізувати план парку та замалювати його на листі А3 (рис. 4).

В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків. Яку мали планувальну систему, під впливом яких чинників вони утворилися.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, туш

(спеціальну ручку з чорнилами), гумку, аркуш формату А3.

САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО КИТАЮ

Сади і парки Сходу принципово відрізнялися від близькосхідних та європейських. Передусім ця різниця полягала в особливому ставленні до природи, її філософському осмисленні. Тому вони, як правило, повторювали природу у кращих її зразках.

Витоки садово-паркового мистецтва Китаю знаходимо ще в III ст. до н.е., коли Китаєм правив імператор Цін Шіхуанді, при якому була побудована Велика китайська стіна завдовжки 1500 миль. Він був власником величезного парку, де було зібрано близько 3000 видів і різновидів дерев.

Відомо, що за 150 років до н.е. пекінські сади простягалися навкруги на 370 км. Вони влаштовувалися з використанням пейзажної розбивки. В них створювалися штучні водойми, канали, різноманітні павільйони і будівлі, містки через канали, арки, галереї, тераси, кам'яні набережні. У імператора Ханської династії Ву-ді (140-87 рр. до н.е.) був сад із штучними гротами, струмками і доріжками. Тут росли рідкісні дерева і чагарники. Сади потопали в квітах, в них не вщухав спів птахів. Будівництво декоративних садів набуло такого великого розмаху, що загрожувало сільському господарству і вело до зростання податків.

Формування садів підпорядковувалось релігійним канонам даїзму - однієї з трьох основних релігій Китаю, згідно з яким природа вважалася домівкою Ландшафтна архітектура богів. А тому парки часто являли собою ділянки натуральної природи, виділені з навколишнього ландшафту і називалися бодаргу - "парки красивих місць".

Прихід до Китаю з Індії буддизму (IV-І ст. н.е.) вніс у садово-паркове мистецтво елементи композиційної побудови, що мали створювати той чи інший настрій: страху (темні хащі гаїв, навислі скелі, стрімка гірська річка), радості, сміху (відкриті, залиті сонцем галявини), ідилії, спокою (гладеньке плесо води, острів, пагода). Буддійські монахи - великі любителі і знавці природи - для своїх храмів і монастирів вибирали місця, які вирізнялися красою своїх ландшафтів.

Китайські вельможі володіли великими садами із звивистими кам'яними стежками, павільйонами, розташованими на підвищеннях, з яких добре було споглядати красу пейзажів, а також місточками та критими галереями. Серед зелені то тут, то там виринали черепичні дахи легких споруд.

Гори і води були головним компонентом китайських садів, які давали змогу людині відійти від дійсності, від людських інтриг і боротьби. Художників надихала не стільки пластична, візуальна краса ландшафту, скільки його настрій, його духовна сутність.

Китайське садове мистецтво, на думку дослідників, належить до образотворчого, яке може суперничати з природою і навіть перевершувати її.

Садівники Китаю вміли розташовувати гори, гаї і водоспади таким чином, щоб підкреслити красу матері-природи, посилити враження від неї і запропонувати споглядання безкінечного різноманіття видів, які постійно змінюються.

Особливо цим вимогам було підпорядковане будівництво садів у стародавніх китайських містах - Сюй-Чжоу і Ханькоу, розташованих у заплаві річки Янцзи. Тут штучні гори споруджувалися шляхом використання крупного каміння і валунів, уламків вапнякових скель, яким вода надавала фантастичних обрисів.

Сади Китаю ввібрали в себе ідею єдності усього суцього, закладеного мудрецами даоїзму і пророками буддизму. Майстри садового мистецтва втілили в конкретних формах мрії мислителів, поетів і художників.

Найвищого розвитку садово-паркове мистецтво Китаю досягло в X-XII ст. і знову - в XIII-XIV ст. (парк Літнього палацу поблизу Пекіна - Іхеюань (Безтурботного відпочинку), площею близько 400 га).

Китайське садово-паркове мистецтво базується на восьми основних принципах (Богова, Фурсова, 1988):

- діяти залежно від місцевих умов;
- максимально використовувати навколишню природу;

Ландшафтна архітектура

- відділяти головне від другорядного;
- використовувати контрасти: велике і мале, світле і темне, широке і вузьке, високе і низьке;
- у малому домагатися великого;
- брати до уваги гармонію пропорцій;
- використовувати поступове розкриття видів;
- враховувати час сприйняття пейзажів.

Китайське садово-паркове мистецтво благотворно вплинуло на розвиток озеленення в інших країнах світу і передусім Японії. Воно у XVIII ст. дало поштовх розвитку англійському парку.

Самостійна робота №5. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО КИТАЮ. ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ТУШІ.

Мета: Навчитися аналізувати план історичного парку.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду плану історичного парку проаналізувати план парку та замалювати його на листі А3.

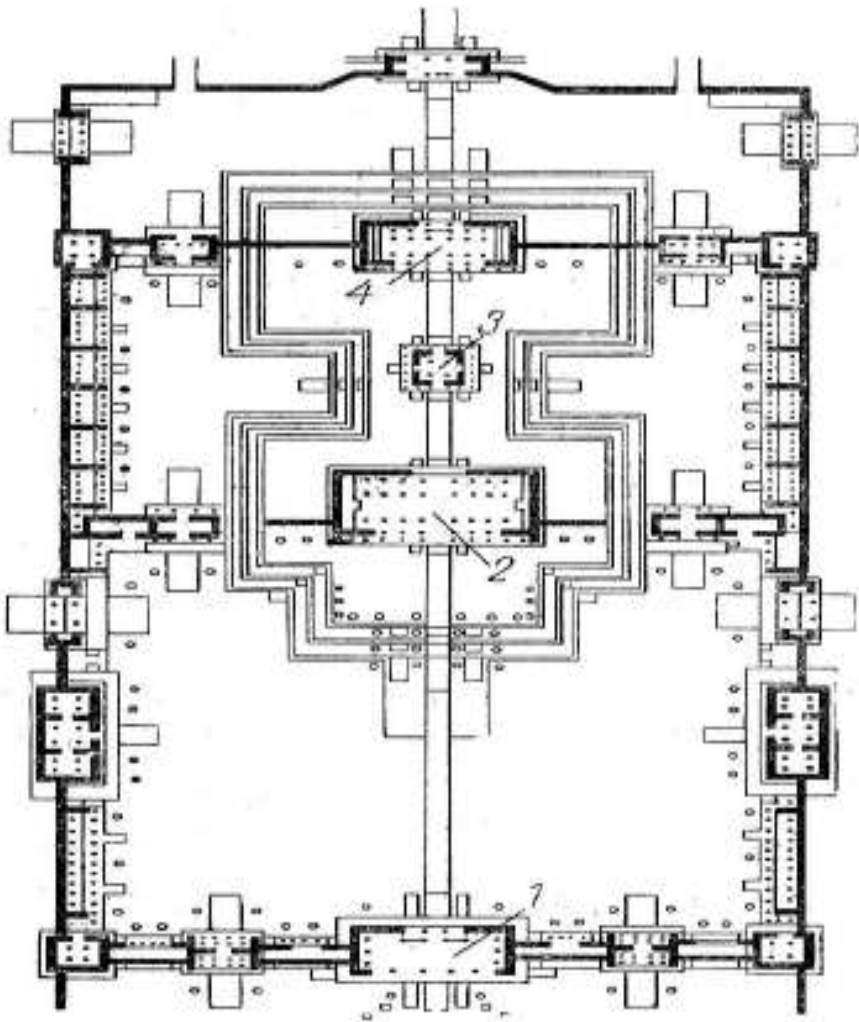
В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків. Яку мали планувальну систему, під впливом яких чинників вони утворилися.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, туш (спеціальну ручку з чорнилами), гумку, аркуш формату А3.

ІХЕЮАНЬ

Парк рукотворної гармонії – Іхеюань (Yiheuan), представляє собою палацево-парковий ансамбль, у якому знаходилась одна з найвідоміших літніх резиденцій китайських імператорів, у зв'язку з чим Іхеюань відомий також як Літній палац. Іхеюань знаходиться в 20 км в північно-західному напрямку від

центру Пекіну (рис. 5).

**Рис. 4. Імператорський дворець в Пекіні. План центральної частини:
1. Тайхеминь, 2. Тайхедянь, 3. Чжунхендянь**

Місця, де зараз знаходиться Іхеюань, приваблювали до себе увагу імператорів ще в часи правління монгольської династії Юань, однак, якщо так можна висловитися, нова історія Парку рукотворної гармонії починається у XVIII ст., коли при імператорі Цяньлуні у північно-західному передмісті Пекіну

виникає мережа палацових парків. Одним з них і був Іхеюань. Що правда, називався він тоді по іншому: Ціньюань - Парк чистої рябі на воді. Під час англо-французької інтервенції 1860 року парк був розграбований, однак вдова імператриця Цісі (Сіхі) наказала відновити парк і зробила його своєю найулюбленішою літньою резиденцією. Саме тоді парк й отримав назву Іхеюань. Під час іноземної інтервенції 1900 року парк знову постраждав, але був знову відновлений.

Парк розташований на берегах озера Куньмін (Kunming) загальну площу яку займає Іхеюань, складає близько 29 кв. км, причому майже 3/4 з них приходиться на озеро.

На озері Куньмін розташований острів Південного моря - Наньхудао, до якого з південного берега веде сімнадцяти арочний міст, довжина якого 150 м, а ширина -8 м. На острові знаходяться Павільйон смирення і терпеливості - Ханьсютан і храм Короля драконів (Longwangmiao).

Парк оточує висока кам'яна стіна з сімома воротами. Головним входом в Іхеюань слугують Східні палацові ворота - Дунгунмень. Ворота ведуть до комплексу так званих східних палаців, який об'єднує павільйони офіційного призначення і жилі імператорські покої. Найзначнішим з них є Женьшоудянь - павільйон Гуманності і довголіття, який слугував імператорським тронним залом. На площі перед ним на високому мармурному постаменті стоїть фігура міфічної тварини ціліня, який поєднує в собі голову дракона, тіло оленя, хвіст бика.

Однією з найвідоміших пам'яток Іхеюань є Довга галерея - Чандан, яка йде вздовж північного берега озера. Довжина галереї - 728 м, вона включає в себе 4 невеликі восьмикутні павільйона. Стоїть вона на кам'яній півметровій платформі. Галерея прикрашена більш ніж 8000 різними картинами на історичні теми, ілюстрації на китайські класичні романи, картини, відображаючи природні ландшафти, квіти, тварин.

Приблизно на середині довга галерея переривається, утворюючи достатньо широкий майданчик. З одного боку цього майданчика, на березі озера височіє дерев'яна арка, а з іншого боку знаходиться ворота, які ведуть в палацовий комплекс, який складається з декількох павільйонів і галерей.

Найбільший павільйон комплексу - Пайюньдянь (Paiyudian), що можна перекласти як павільйон Роздвигаючий хмари. Цей комплекс був збудований у 1750 році на місці буддійського храму й до 1860 року зберігав культове значення, однак після реконструкції парку він був перетворений в палац, в якому раз на рік проводилась урочиста церемонія з нагоди дня народження імператриці Цісі.

За цим павільйоном на схилі пагорба, відомого як гора Довголіття - Ваньшоушань (Wanshoushan), височіє велика кам'яна споруда, на вершину якого ведуть круті сходи. Тут, на цьому кам'яному постаменті стоїть Фосянге (Foxiangge), що можна перекласти як Храм підпалювання благовонній на честь Будди. Загальна висота храму складає біля 40 м. під час англо-французької інтервенції у 1860 році Фосянге згорів, але потім був відновлений.

Праворуч й ліворуч від кам'яної основи Фосянге улаштовані штучні

скали з затишними бесідками і невеликими павільйонами. З західного боку знаходиться так званий Бронзовий павільйон, відомий тим, що він цілком зроблений з бронзового лиття, причому так щоб був до найдрібніших деталей відтворений вид дерев'яної будівлі. Старе китайська назва Бронзового павільйону - Баюньге (Baoyunge), що переводиться як терем Дорогоцінних хмар.

За Фосянге майже на самому верху гори Довголіття знаходиться храм Моря мудрості (Zhihuihai).

В самому кінці Довгої галереї на березі стоїть кам'яний корабель - знаменита Мармурова тура (Marble boat). Правда, з мармуру зроблена тільки основа корабля довжиною 36 м, а двоповерхова надбудова зроблена з дерева і тільки пофарбована під мармур. Корабель був збудований у 1755 році. Під час пожежі 1860 року надбудова корабля згоріла, за наказом імператриці Цисі була відновлена. Під час відновлювальних робіт до кораблю були придоблені кам'яні гребні колеса. При імператриці Цисі кам'яний корабель грав роль павільйону для чайних церемоній. Його китайську назву можна перекласти як "Човен для чистої трапези" (Qingyanfang).

Від кам'яного корабля дорога повертає праворуч і йде вздовж набережного каналу, залишаючи праворуч декілька павільйонів, а зліва витончений мостик, який веде на острів, де колись жили імператорські наложниці.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 6. САДИ ТА ПАРКИ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ. ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ТУШІ.

Мета: Навчитися аналізувати план історичного парку.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду плану історичного парку проаналізувати план парку та замалювати його на аркуші А3.

В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків. Яку мали планувальну систему, під впливом яких чинників вони утворилися.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, гумку, аркуш формату А3.

Во-ле-Віконт

Заміський маєток міністра фінансів Франції Фуке. Площа 100 га. А. Ленотр створював цей ансамбль разом з архітектором Лево і художником Лореном на місцевості, яка нічим особливим не вирізнялася: плоска долина, річка, маленькі села та переліски.

Для того щоб цю непоказну ділянку землі перетворити в садово-паркове чудо, було знесено три села, вирубаний ліс, змінено русло ріки і перетворено рельєф. При закладці парку (1656-1661) трудилося 18 тис. чоловік.

Територія парку витягнута з півночі на південь (рис. 6). Палац (2) розташований у північній частині, фасадом обернений до парку. Звідти на південь трьома невеликими терасами плавно спускається широка смуга простору, обрамлена масивами боскетів. Головною композиційною віссю є

дорога, яка веде до палацу, а потім, перетинаючи тераси, до великого поперечного каналу - перетвореного русла місцевої річки. Замикається вісь архітектурно оформленим пагорбом - пластично обробленим високим берегом тієї ж річки. В такий спосіб Ленотр замикає перспективу, що є нетиповим для його архітектурних прийомів, адже він всюди намагається розкрити простір, відкриваючи перспективи.

Рис. 5. Схема парку Іхеюань (парк Безтурботного відпочинку): 1 – озеро Куньминьху, 2 – Гора довголіття, 3 – Східні ворота, 4 – Палац гуманності, 5 – Сад благодіяння і миру, 6 – бесідки, 7 – довга галерея, 8 – палацовий ансамбль, 9 – Мрамуровий корабель, 10 – Бронзовий бик, 11 – Храм Царя драконів, 12 – Левовий міст, 13 – міст Нефритовий пояс

На головну вісь “нанизані” площини терас з їх гаптованими партерами, водними басейнами і фонтанами, каналами поперечних осей.

Канал з каскадом і гротом у кінці немовби врівноважує палац, що

знаходиться в протилежному кінці парку. Характерним є те, що в міру віддалення від палацу розвиток композиції йде в напрямку збільшення площі терас, спрощення рисунка, укрупнення деталей, розширення поперечних водних осей і орієнтації на бокові картини, які формують боскети.

У цілому вздовж акцентованої головної осі палацового комплексу виділяються три архітектурно-планувальні частини. Перша – вступна, яка складається з лісового масиву з головною в'їздною та двома бічними алеями, що ведуть до палацових будівель.

Друга – середня частина – охоплювала палац з прибудовами, оточеними каналом, та весь сад з його надзвичайно багатим гаптованим партером. Бокові партери були заповнені басейнами і скульптурами. Відкриті простори партерів контрастували з оточуючими їх довкола закритими масивами боскетів і гаїв. Завершувала цю частину саду, особливо партерів, широка споруда гроту з басейном і каскадом, розташована на перетині головної осі з головним каналом. Він відділяє середню частину від третьої – завершальної. З пагорба, що здіймався над гротом, добре проглядається головна домінанта – палац і вся партерна частина.

Мотив трипроменевої алеї походив з італійського садівництва пізнього ренесансу і початку бароко (вілла Альдобрандіні, Боргезе), проте мав зовсім інше планувальне вирішення. В італійських садах ці три промені відходили від палацу, розділяючи партерну частину саду, і не були пов'язані з вхідною брамою. У французькому садівництві, як бачимо на прикладі Во-ле-Віконт, вони сходяться на палацовій брамі і мають подібний вигляд на виході – у завершальній частині. Від гроту, аналогічно вступній частині, осьова і бічні симетричні алеї розходяться лісовим масивом.

До надзвичайно характерних елементів Во-ле-Віконт належить також водний канал величезних розмірів: понад 1000 м довжини і 40 м ширини, розташований поперечно головній осі, аналогічно Шантільї і Фонтенбло.

Парк був призначений для проведення грандіозних свят і прийняття великої кількості людей.

ВЕРСАЛЬ

Коли оглядаєш парк із залів палацу, розташованого в західній частині паркового ансамблю, захоплюєшся геніальністю А. Ленотра, який немовби промовляє: як рукотворна, так і дика природа, можуть бути прекрасними – тільки уважніше вдивися в неї. Дійсно, передній план з його буяючими мальовничими деталями і далека спокійна перспектива, долина з каналом-рікою, неповторні за своєю красою і філософським осмисленням.

Слід відзначити, що в природному відношенні королівське угіддя у Версалі, невеликому мисливському палаці із садом Людовіка XIV, що поблизу Парижа, було гірше, ніж те, яке Ленотру довелося освоювати у Во-ле-Віконті. Це була заболочена, абсолютно рівна місцевість із одноманітним рідколіссям. Здавалося б, що й починати тут не варто було, адже за найнижчими оцінками, атракторність місцевості була дуже низькою.

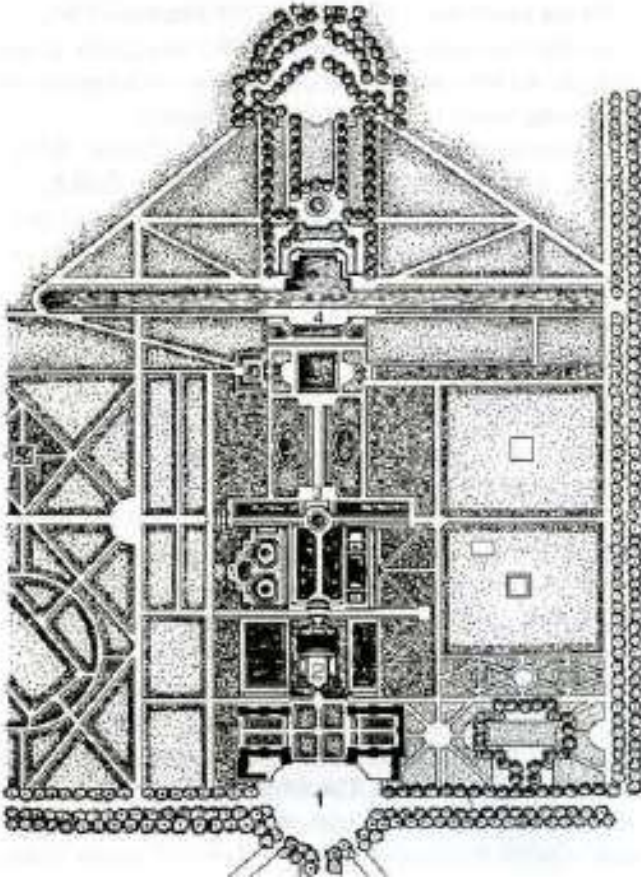

Рис. 6. Во-ле-Виконт. План садово-паркового ансамблю 1 – вхід; 2 – палац; 3 – партер; 4 – канал

Проте захочені своєю попередньою справою – роботи у Во-ле-Виконті завершилися, Ленотр разом з архітекторами Лево (1612-1700), Монсаром (1646-1708) і художником Лебренолем (1619-1690) у 1669 р. взяли за створення королівського палацово-паркового ансамблю. Роботи з закладки парку тривали до 1700 р. Його розміри, як вже згадувалося, грандіозні - загальна площа перевищує 8300 га (рис. 7). Такого розмаху світова практика садово-паркового будівництва ще не знала.

Спочатку довелося виконати величезні за обсягами роботи з підготовки території: осушити місцевість за допомогою каналів, збудувати резервуари, які б забезпечували водою басейни-фонтани. На значній площі здійснено підсіпку землі.

Дерева і чагарники завозилися з усіх кінців Франції та із-за кордону.

Висаджували дуб, бук, в'яз, липу, клен, тополю пірамідальну. З хвойних в основному використовували ялину і тис, з плодкових – яблуню, грушу, вишню.

Домінантою паркового комплексу є королівський палац, до якого зі сходу променями підступають три дороги: з Парижу, Сен-Клу і Со, сходячись на Площі Армії.

Протяжність фасаду 500 м. Прямо по центру фасаду палацу розташований водяний партер у вигляді двох плоских мармурових басейнів, прикрашених скульптурами, що символізують ріки Франції (площа 1,5 га). Саме звідси розпочинає свій розвиток головна вісь парку. На ній розташовані: квітковий партер з фонтаном Латона, зелений килим, колісниця Аполлона і на завершення – Великий канал.

Далі погляд охоплює круглу площу - зірку короля, до якої сходяться вісім доріг. Захоплюють велетенські розміри окремих елементів парку. Наприклад, партер зелений килим має довжину 330 м і ширину 45 м. Уздовж килима на фоні боскетів на віддалі 30 м вишикувані вази і мармурові статуї.

Вражаючими є і розміри Великого каналу: довжина в його повздовжній частині 1600 м, в поперечній 1000 м, ширина 50 м. Канал, окрім катання на ньому човнами, ще виконував важливу меліоративні функцію: сприяв пониженню ґрунтових вод і осушенню території парку. Як зазначено вище, А. Ленотр вмів мистецьки розкрити дальню перспективу.

Тут він це робить дуже тонко, показуючи її через зріджений ряд тополь. На першій поперечній осі парку (довжиною 3 км), яка підступає до водного партеру, розташовані північний і південний партери. Північний партер переходить в Алею дітей і завершується басейном Нептуна. Південний партер, який здійснюється над поверхнею землі на 13 м, переходить в оранжерейний сад і завершується Озером Швейцарців.

Друга поперечна вісь має вигляд двох широких паралельних доріг. Перша з них проходить через колісницю Аполлона, друга – через східний басейн Великого каналу. Ці дороги відділяють лісопаркову частину від боскетної - ближчої до палацу. У Версалі створені чи не найкращі в світі боскети. Дерев в них висаджували правильними рядами на близькій віддалі з метою створення густого масиву зелені. Межами боскетів служили легкі дерев'яні решітчасті (трельяжні) огорожі – палісади, пофарбовані в зелений колір. Вони стримували боковий розвиток рослин і служили своєрідними лекалами для формування рівної поверхні стіни. В огорожі найчастіше використовували граб, рідше – в'юнкі рослини, що плелися по палісадах.

Боскети, згідно з образною ідеєю і оформленням, утворювали різні зали: «Лабіринт», «Великий зал», «Королівський острів». У зелених залах часто влаштовували музичні концерти, театральні вистави, танці, ігри. В окремих з них можна було знайти куточок для тихого відпочинку.

Нижче боскетної частини Малого парку розкинулася його лісопаркова частина, через яку проходить його третя поперечна вісь, що з півночі замикається ансамблем Великий Тріанон, а з півдня – Менажерією. Зліва і справа від повздовжньої осі лісовий масив пронизують радіальні дороги, промені яких сходяться у східному кінці великого каналу.

Невелика будівля Менажерії появилася у 1662 р. Довкола неї розміщалися невеличкі будиночки із тваринами, яких можна було оглянути. Цей павільйон був перероблений архітектором Мансаром і впродовж XVIII ст. служив прототипом нинішніх зоологічних садів. Нині не існує.

Великий Тріанон був споруджений також архітектором Мансаром у 1686 р. на місці давнього Фарфорового будиночка, встановленого у 1672 р. Являв він собою самостійний садово-палацовий комплекс – невелике повторення просторого Версалу. Його головна вісь перетинала палац з колонадами, горішню і нижню тераси. Горішня тераса була спланована у вигляді двох симетричних квіткових партерів. Нижня тераса мала вигляд партеру, поділеного на чотири рівні частини, оточеного берсо і боскетами.

Завершував композицію буленгрін з фонтаном. Тріанон славився своїми квітковими партерами, де рослини проростали в горшечках і їх можна було, залежно від періоду цвітіння і колористичної гами, замінювати впродовж сезону. Якщо рухатися головною віссю від палацу до Великого каналу, не можна не помітити, що горішня припалацова частина має більш складну проробку деталей, ніж долішня. В міру віддалення від палацу відбувається укрупнення планувальних елементів. В цілому весь палацово-парковий комплекс, його архітектурно-планувальна композиція звеличували королівську славу, її багатство і могутність.

Самостійна робота №7. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО ЄВРОПИ 18 - 19 СТ. ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ІСТОРИЧНОГО ПАРКУ В ОЛІВЦІ

Мета: Навчитися аналізувати план історичного парку.

Завдання: Під час виконання роботи, шляхом перегляду плану історичного парку проаналізувати план парку та замалювати його на аркуші А3.

В журналі описати основні моменти виникнення історичних садів і парків.

Методичні поради. Для виконання роботи необхідно мати олівець, лінійку, гумку, аркуш формату А3.

ГАЙД-ПАРК

Площа Гайдн-парку – 160 га, а створений він в 1730 р. Бріджменом (рис. 8). За його проектом була споруджена дамба на р. Вестбурн і утворений великий ставок Серпантин. З південного кордону Кенсингтонського саду (S = 140 га) розташовується Альберт-хол - зал для глядачів місткістю до 10 тис. місць. Великі відкриті галявини - для мітингів. Смужки асфальту в парку утворюють куточок «ораторів»: з усіх боків парк оточує житлова забудова, звідки в нього ведуть численні входи. Територія порізана великою кількістю доріг, що перетинають її в усіх напрямках, в результаті утворилося кілька композиційних центрів. Однією з найбільш відомих робіт Рептона, виконаних на самому початку XIX в. з архітектором Джоном Нешем, був Ріджент-парк в Лондоні.

Гайд Парк, один з декількох королівських парків Лондона, які об'єднані

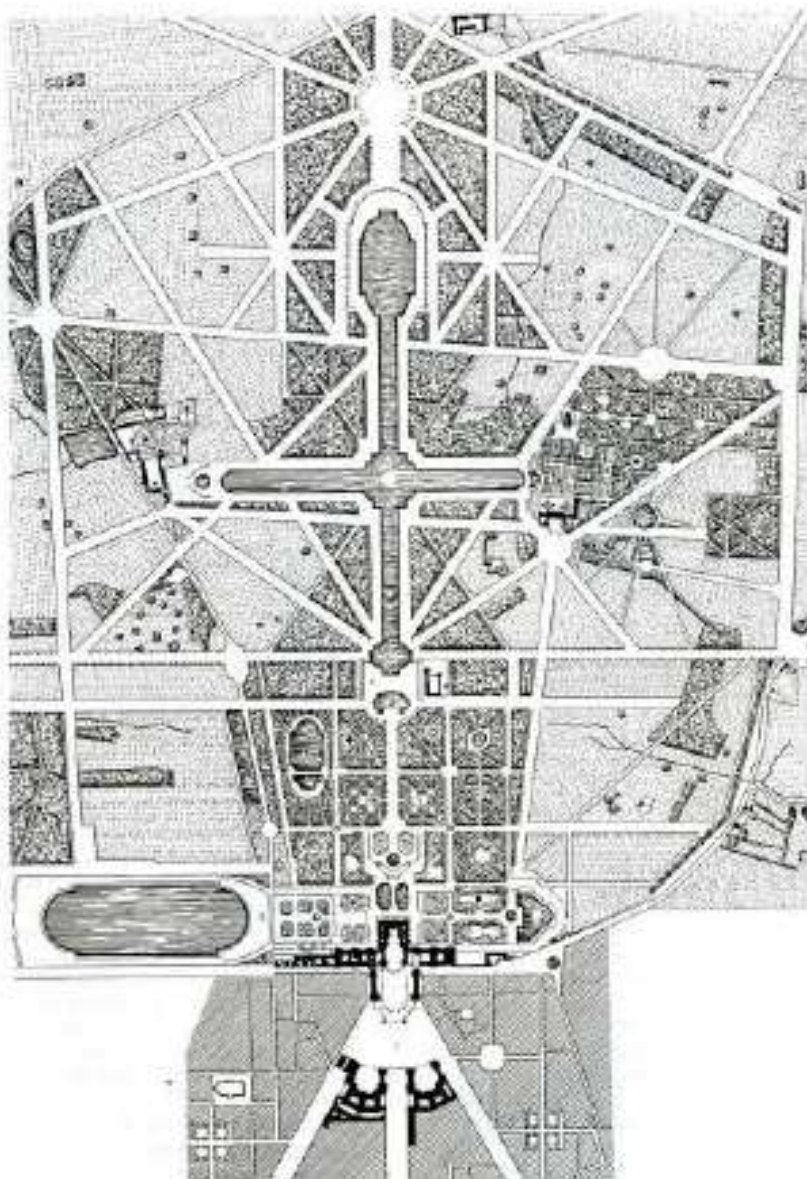

Рис. 7. Версаль. Схема генерального плану. А. Ленотр, архітектори Л. Лево, Ш. Лебрєн, А. Мансар (1660-1700 рр). 1 – площа Армії; 2 – центральні партери і боскети; 3 – оранжерєя та озеро Швейцарців; 4 – фонтан Аполлона та Великий канал; 5 – Великий Тріанон; 6 – Малий Тріанон

між собою і утворюють одну обширну зелену зону в самому центрі міста.

Парк отримав статус Королівського Парку (Royal Park) в 1536 році, коли Король Генріх Восьмий придбав землі у ченців Вестмінстерського абатства для проведення тут королівського полювання.

У 1637 році король Чарльз Перший побудував "кільце", яке розділило Парк і Сади на півночі і відкрив парк для відвідувань городянами. По сусідству розташовані Кенсінгтонские Сади (Kensington Gardens), Зелений парк (Зелений парк) і парк Св. Джеймса (парка Сент-Джеймс). Прогулюючись по Парку, не можна не відзначити, що він ніби зливається з Садами на заході, є їх продовженням, хоча вони і розділені Західної Дорогий (West Carriage Drive).

Територія Парку значна. Він розкинувся на 350 акрах (1,4 кв. км), а Кенсінгтонські Сади займають близько 260 акрів (1,05 кв.км). Зайшовши в Парк з одного боку, Ви можете стати свідком якогось видовищного заходу, а на виході з іншого боку приєднаєтеся до групи людей, які проводять час у філософських бесідах. Парк пропонує широкі можливості для активного відпочинку та розваг (занять спортом, катанні на конях, пристрої пікніків і ін.). Тут часто проходять великі концерти і торжества. На сході Парка розташована відкрита площадка, засіяна газоном для гри в футбол чи просто активного проведення часу.

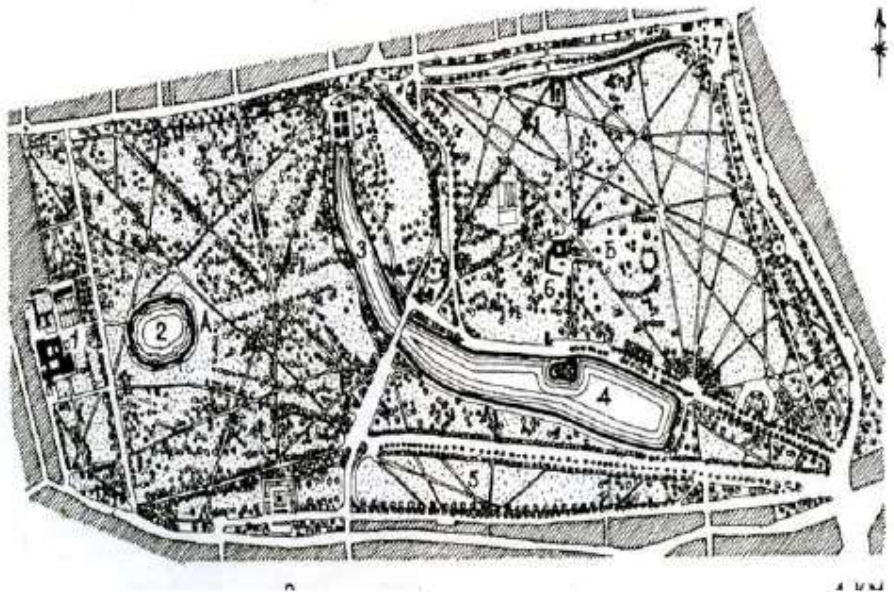

Рис. 8. План Гайд-парку та Кенсінгтонських садів. А - Кенсінгтонські сади; 1 - Кенсінгтонський палац; 2 - Круглий ставок; 3 - Довгий ставок; Б - Гайд-парк; 4 - ставок Серпентин; 5 - Ділянка Кришталевого палацу на Всесвітній виставці 1851; 6 - адміністрація парку; 7 - Мармурова арка і «Куточок ораторів».

На півночі поруч з мармуровою аркою (Marble Arch) укритися Куточок Ораторів (Куточок ораторів). З 1872 року тут збираються і спілкуються на будь-яку тему городяни. Кожен може принести з собою коробку, встати на неї і почати ораторствувати. Обговорення ведеться на різні теми, але Ви завжди можете побачити тут групи занадто релігійних або надто захоплених політикою людей.

Активне вираження власної думки оживляє обстановку і приваблює в парк ще більше відвідувачів. Мармурова Арка була зведена в 1827 році і служила воротами в Букінгемський палац, але вона була так вузька для проїзду королівських персон, що в 1851 році її перенесли на нинішнє місце. Дизайн Арки схожий з архітектурою Арки Костянтина в Римі. Іншу арку можна виявити на південному сході парку.

Арка Веллінгтона з'єднує Гайд Парк із Зеленим парком (Green Park). Вона з'явилася в 1826 році завдяки таланту архітектора Децімуса Бартон (Decimus Burton). Статуя герцога Веллінгтона з'явилася пізніше, в 1846 році. Її замінила Квадрига війни (двоколісна колісниця). Усередині арки для відвідувачів відкриті виставкові зали та галереї. Велика частина Парку - пішохідна зона, незважаючи на те, що основна дорога перетинає парк з півночі на південь. Тут є маршрути і для кінних прогулянок.

Серпентин (Serpentine) – велике озеро в самому центрі Парку, яке обмежується на півночі станцією метро Lancaster Gate. На заході розташувалося миле кафе, ніби врізається в водну гладь озера. Тут можна побачити диких птахів, яких, безсумнівно, привертають відвідувачі кафе. На півдні, під мостом, по якому біжить з півночі на захід дорога через озеро, зведений Меморіал пам'яті Принцеси Діани, відкрито 6 липня 2004 року. У дизайні пам'ятника відображено життя Принцеси: вода спадає з найвищої точки двома потоками, вираями і каскадами врізаючись в тиху гладь басейну. Діана жила в Кенсінгтонському Палаці в найзахіднішій частині Парку та Садів. Меморіал пам'яті з ігровим майданчиком знаходиться на північному заході відразу за воротами - навпроти станції метро Queensway.

Спортивний майданчик – найбільш віддалена північно-західна точка пішохідного маршруту довжиною в 7 миль, який перетинає парк Святого Джеймса (парка Сент-Джеймс), Зелений парк, Гайд парк і сади Кенсінгтона. Звідси відкривається гарний вид на три палацу і два особняка, з якими пов'язане життя принцеси: Кенсінгтонський палац, Букінгемський палац, особняк Кларенс, особняк Спенсеров і Палац Св. Джеймса. Кенсінгтонские

Сади спочатку були частиною Гайд парку. Вони - гідна прикраса Кенсінгтонського палацу, який вибрали для проживання Вільям Третій і Марія Друга. Королева Вікторія народилася у Палаці і прожила тут до 1837 року.

Сьогодні сади – улюблене місце для прогулянок городян, де завжди панує приємна атмосфера. Найвідоміша пам'ятка Садів – Палац, в якому жила Принцеса Діана. Серед інших відвідуваних місць – 180-футувий Меморіал Альберта, який увічнив пам'ять Принца Альберта Першого, чоловіка королеви Вікторії та бронзова статуя Пітера Пена. Меморіал Альберта розташований на півдні парку, навпроти Альберт-Холу і музеїв Південного Кенсінгтона. Ще парк

відомий Галереєю Serpentine, це – музей сучасного мистецтва, який розмістився в колишньому чайному павільйоні. Заслужують уваги озеро Лонг води, ставок Круглий Ставок і "підводний сад", який з'явився тут в 1909 році і копіює сад Тюдор в Хемптон Корті.

ГЛОСАРІЙ

Агведаль - (араб. agvedal - водний простір) - огорожений високою стіною просторий, регулярний сад з басейном посередині, фонтанами та фруктовими деревами. Характерний для садово-паркового мистецтва часів мавританської Іспанії.

Аграф - (фр. agrafe - декоративна застібка, гачок) -орнаментальний мотив у вигляді розетки в центрі партера до якої сходяться вигнуті лінії.

Аквапарк - (від лат. aqua - вода + рагісус - відгороджене місце) - комплекс будівель та споруд, може бути розташований біля природної водойми. Включає різноманітні басейни і призначений для відпочинку, спорту, розваг.

Акваторія - (від лат. aqua - вода + територія) - частина водної поверхні у певних межах.

Акведук - (від лат. aqua - вода + дусо - веду) - водогін для постачання води з віддалених джерел. У романтичних парках використовували як декоративний елемент.

Акцент - підкреслення або виділення будь якої деталі композиції (за розміром, місцеположенням, кольором або освітленням). Інколи штучні елементи (елемент декору, мала архітектурна форма тощо) можуть бути А. в композиції з природних елементів.

Алея, алейна посадка - (від фр. aller - йти) - пішохідна або проїжджа дорога в парку, як пряма так і криволінійна. Може бути оформлена з однієї або з двох сторін однорядною або багаторядною посадкою деревних рослин. Потрійна А. складається з чотирьох паралельних рядів дерев, які розділені центральним проїздом й бічними алеями для пішоходів. Оптимальна відстань між деревами при алейній посадці - 5-8 м, при щільній посадці, для створення склепіння - 1,5 -2,0 м.

Альпінарій - колекційна ділянка саду, де висаджують рослини альпійської або високогірної флори. А. може бути декоративним елементом саду, особливо якщо його вирішено, як гірку, стилізований гірський масив, або як природні виходи скель з водопадами, гротами тощо.

Альтанка - паркова споруда призначена для відпочинку та для захисту від непогоди. Може бути вирішена у вигляді навісу або невеликого павільйону.

Ампельні рослини - декоративні чагарники та трав'янисті рослини зі звисаючими стеблами, які використовують для оформлення підпірних стін, декоративних ваз тощо.

Амфітеатр - видовища, інколи декоративна споруда, що має форму півкола з рядами сидінь розташованих східчато. В парках А. розташовують на схилах.

Англійський парк - див. пейзажний парк.

Ансамбль - (фр. ensemble - сукупність, єдине ціле) - гармонійна єдність планування, архітектурних форм, рослинних композицій та інших елементів ландшафту, які утворюють естетичне цілісне об'ємно-просторове середовище. А. здебільшого будується на функціональному зв'язку форм, що є його складовими, пов'язаних єдиним архітектурним задумом, а також стильовими рисами.

Антропогенна зміна ландшафту - зміна властивостей ландшафту під дією антропогенних впливів.

Антропогенний вплив на ландшафт - вплив виробничої та невикористовуваної діяльності на властивості ландшафту.

Антураж - (фр. entourage - оточення) - оточення, зовнішнє середовище, тло. Композиції з рослин часто є тлом для архітектурних споруд та монументів.

Анфілада - (від фр. enfile - нанизувати) - ряд окремих, розмежованих насадженнями просторів (галявин), з'єднаних поміж собою проходами, розташованими на одній осі.

Аптекарьський город - «сад» для вирощування лікарських рослин. Перші А.г. виникли при монастирях. А.г. були попередниками ботанічних садів.

Арабески - складний орнамент, побудований на ритмічному повторенні стилізованого зображення листя, квітів, гілок, а також геометричних фігур. Використовувався для оформлення партерних квітників.

Арборетум - або дендрарій - колекційна ділянка, на якій зібрані різні види дерев та чагарників. Має науково-дослідне, навчальне та культурно-освітнє значення. А. створюють в дендропарках, ботанічних садах, розсадниках, при лісництвах.

Ареал - (лат. aera - площа, простір) - частина території чи акваторії, у межах якої поширені природні об'єкти або явища, які відсутні на сусідніх територіях.

Аридний - (від лат. aridus - сухий) - сухий клімат пустель та напівпустель.

Атріум - (лат. atrium - зал, будинок) - відкритий двір, переважно оточений аркадами, з невеликим декоративним басейном посередині, з рослинами та прикрашений скульптурою.

Ах-Ах - прихована у заглибленні рельєфу зовнішня огорожа парку, що дозволяло розкрити вид на навколишній ландшафт. Була розповсюджена в парках XVII-XVIII ст.

Б'єф - (фр. bief - плесо, запруда) - водний простір (ділянка річки, водосховища або іншої водойми) прилеглий до підпірних споруд, наприклад, до греблі. Частина річки вище підпірної споруди (греблі або шлюзу) називається верхнім б'єфом, нижче - нижнім б'єфом. Ділянка річки між двома сусідніми греблями називається вододільний Б.

Багатоплановість - ряд послідовно змінюваних візуальних планів, розділених лаштунками, які сприймаються на великій відстані.

Балюстрада - (фр. balustrade - поручні) - наскрізне, невисоке огородження терас, підпірних стін, сходів. Складається з декоративних тумб і

балясин. На тумбах можуть бути встановлені скульптури, декоративні вази або вази для квітів.

Басейн - (фр. bassin - водойма) - штучна водойма з устаткуванням для зміни води. Важливий композиційний елемент садово-паркової архітектури. Може бути створена система басейнів, а на рельєфі каскад з басейнів. Часто Б. доповнюють фонтанами.

Бельведер - (італ. belvedere - мальовничий краєвид) - надбудова на будинку, альтанка або майданчик, звідки відкривається гарний краєвид.

Берсо - (фр. berceau - колиска) - зелений тунель або крита алея з переплетених гілок дерев або витких рослин, які в перетині нагадують перевернуту коліску. Іноді для Б. використовують опори і каркас з дерева або металу.

Біндаж - дорога по периметру парку. Див. поясна дорога

Біоморфа - життєва форма рослини.

Біоценоз - (гр. bios - життя + koinos - загальний, спільний) - сукупність рослин, тварин, мікроорганізмів, які населяють певну територію або акваторію і яка характеризується певними взаємовідносинами, як поміж собою, так і з факторами зовнішнього середовища.

Благоустрій - упорядкування територій. Це комплекс заходів, що дозволяє створити на певних територіях сприятливі умови для життєдіяльності людини.

Благоустрій зовнішній - упорядкування елементами благоустрою - мостінням, сходами, укосами, підпірними стінами, дорогами, доріжками, стежками тощо, обладнання малими архітектурними формами, озеленення.

Благоустрій інженерний - до складу входять такі види будівництва: інженерна підготовка й захист територій; вертикальне планування; організація транспортної системи; інженерні мережі; санітарне очищення; освітлення територій; організація системи зелених насаджень.

Бонітет - (лат. bonitas - добротність) - показник якості деревних рослин, який визначає їх економічну та естетичну цінність.

Бонсай - мистецтво вирощування мініатюрних дерев в контейнерах.

Бордюр - (фр. bordure - край, межа) - низькі до 0,5м і вузькі до 0,5 м смуги зі стрижених або не стрижених чагарників, квітів і трав, висаджених по краю доріжок або квітників.

Боскет - (італ. boschetto - лісок, гайок) - замкнений простір у парку (звичайно геометричної форми) створений щільною посадкою стрижених дерев або чагарників. Простір усередині Б. в епоху бароко називався кабінетами або залами. У Б. можуть бути розміщені фонтани, квітники, невеликі басейни, плодові або декоративні дерева. Іноді всередині Б. розміщували зелений театр.

Бродері - див. партер мереживний.

Бруківка - мостіння проїздів з застосуванням брущатки. Влаштовують на дорогах з великим ухилом.

Брущатка - камені, квадратної або прямокутної форми в плані, в розрізі трапецевидної форми, які застосовують для улаштування бруківки. Брущатка

має шерехату лицьову поверхню і, звичайно, виготовляється з твердих гірських порід.

Букетні посадки - прийом формування паркових композицій посадкою декількох дерев або кущів одного виду в одну посадкову яму.

Буленгрін - спеціально поглиблена частина території парку, звичайно прямокутної форми з пологими укосами. По контуру обсаджувався високими деревами. Центральну частину задерновували та використовували для гри в кеглі, іноді декорували квітниками.

Бульвар - (фр. boulevard - міський вал) - озеленена територія, що призначена для транзитного пішохідного руху, короточасного відпочинку й прогулянок. Перші Б. були прокладені на місці колишніх міських укріплень стін та валів. Залежно від містобудівних умов або типу бульвару його ширина може становити від 9 до 90 м. Б. розташовують вздовж набережних, вулиць, по центру проїзду, з однієї або з обох сторін, на міжквартальних територіях та на територіях громадських центрів. Б. можуть бути із симетричним розміщенням головної пішохідної алеї, з асиметричним та з вільним плануванням. Розміри, кількість та композиційне рішення входів по довгій стороні бульвару визначається характером і значимістю прилягаючих вулиць та забудови. На Б. розташовують місця відпочинку, малі архітектурні форми та декоративні елементи. Зелені насадження планують таким чином, щоб забезпечити захист території Б. від транспортних магістралей.

Буферна зона - частина периферійної території архітектурного, історичного, меморіального або ландшафтного об'єкта, який охороняється. Призначена для обслуговування та відпочинку відвідувачів для зменшення навантаження на заповідну територію.

Бювет - (фр. buvette - прилавок, стійка) - спеціальна будівля, інколи галерея над мінеральним джерелом. Може бути композиційним та декоративним елементом.

Ваза - декоративна ємність з глини, бетону, каменю або металу, що застосовується інколи як композиційний, але переважно, як декоративний елемент для оздоблення терас, алей, сходів, огорож. Часто у В. висаджують квіти, або невеликі декоративні чагарники.

Ведута - (італ. veduta - вид) - вид місцевості, міста, парку виконаний з топографічною точністю зображення у вигляді гравюри, малюнка або мальовничого полотна.

Вертикальне озеленення - декоративне оформлення виткими рослинами стін будинків, споруд, малих архітектурних форм та елементів благоустрою. Застосовують для створення тінювих, візуальних і вітрових екранів. Для В.о. використовують багаторічні та однорічні ліани.

Вертикальне планування - переведення геопластичного рішення території в кількісні показники. Головне завдання В.п. - відведення поверхневої дощової або талої води від будинків та споруд, а також з поверхні транспортних і пішохідних доріг з забезпеченням їх нормативних ухилів.

Вертоград - давньоруська назва саду, як символу раю.

Вертюгаден - (від фр. vertugardin - зелений сад) - невелика терасована задернована споруда, схожа на амфітеатр з напівкруглими сходами, оточена стриженою зеленою стіною - своєрідний зелений театр. Прикрашався скульптурою, декоративними вазами.

Вид - 1) таксаційна одиниця в царстві рослин. В. може мати підвиди, форми й сорти; 2) частина пейзажу.

Видовий майданчик - місце, з якого найкраще відкривається пейзаж або краєвид.

Висячий сад - озеленення даху або балкону, де рослини висаджують в стаціонарні ємності або горщики, іноді влаштовують невеликі декоративні басейни або фонтани.

Віадук - (від лат. via - дорога + ducō - веду) - пішохідний або транспортний міст. В Стародавньому Римі В. будували з каменю у вигляді аркад.

Відкриті простори - незабудовані простори.

Відмітка - виражене у метричних одиницях позначення вертикального рівня (висоти) земної або водної поверхні місцевості, елементів будинків та споруд стосовно певного вихідного рівня. В. поділяються на абсолютні, які відліковуються від рівня Балтійського моря, та відносні, які відліковуються вгору чи вниз від будь-якої умовної поверхні, рівень якої прийнято за нуль.

Відновлення об'єкта ландшафтної архітектури - відбудова повністю або частково втраченого об'єкта зі збереженням його планувально-просторової організації з максимальним наближенням до первісного задуму на підставі проектної документації, що збереглася, обмірів, архітектурних досліджень та архівних вишукувань.

Відтворення об'єкта ландшафтної архітектури - це не відродження об'єкта, а створення його «макету» в натуральну величину. Здійснюється для відновлення цілісності ансамблю або відтворення об'єкту, який має важливе меморіальне значення.

Вікно - просвіт у масиві дерев з видом на відкритий простір, далеку перспективу або пейзаж.

Вілла - (від лат. villa - садиба, маєток) - замський будинок з садом або парком.

Вільне планування - прийом планування об'єктів ландшафтної архітектури для якого характерне максимальне використання існуючого рельєфу, вільне планування алей та доріжок, розміщення рослин, малих архітектурних форм і паркових споруд.

Віридарій - невеликий регулярний сад, оздоблений квітами з басейнами, фонтанами та скульптурою, який розташовувався у дворі монастиря або житлового будинку.

Віста - вид, вузька перспектива, яку завершує елемент ландшафту або архітектурний об'єкт.

Вічнозелені рослини - рослини листя яких зберігаються протягом всього року і кожен листок зберігається понад 12 місяців.

Віялова композиція - променева розбіжність алей від входу в парк або іншого композиційно-планувального елемента парку.

Водні пристрої - невеликі штучні водойми (ставки, озера), струмки, каскади, водоспади, басейни, фонтани, декоративні болітця. Крім виконання декоративної функції В.у. поліпшують мікроклімат.

Вододіл - умовна топографічна лінія на земній поверхні, що розділяє водозбори суміжних водних систем, направляючи стікання атмосферних опадів по двох протилежних схилах. Місцевість навколо лінії В. називається вододільною територією. Вододільна лінія проходить по найвищих відмітках місцевості: по гребенях гір, гряд, місів. В ландшафтній архітектурі В. можуть бути важливими композиційними елементами, які панують над територією.

Водойма - може бути природного походження: ріка, струмок, море, озеро, болото та штучного: канали, ставки, водосховища, каскади, басейни. Включення В. в ландшафтну композицію не тільки покращує її естетичні якості, а також змінює мікроклімат.

Водомет - див. фонтан.

Водяні ігри - фонтани, в яких малюнок струменів, їх кількість, напрям, періодичність та сила викидання води міняється згідно задуму. В.і. з'явилися в садах бароко і мали не тільки декоративне, а також «жартівливе» призначення - обливали тонкими струменями води відвідувачів саду.

Вольєр - (від лат. volar - літати) - паркова споруда або огорожений майданчик з навісом для утримання декоративних птахів. Інколи павільйон з клітками для співочих птахів.

Волюта - орнамент у вигляді завитка або спіралі в кутку чи скраю класичного партеру.

Габітус - зовнішній вигляд дерев і чагарників (форма, розмір і щільність крони, характер галузження, фактура листя й кори, розмір, форма та колір листя залежно від сезону, характер цвітіння й плодоношення).

Газон - (фр. gazon - трава) - дерновий покриття з багаторічних злаків. Залежно від призначення газони бувають: партерні, спортивні, садово-паркові, квітучі або мавританські.

Гай - масив деревних насаджень площею 1-1,5 га, що складається з дерев одного виду, без підліску.

Галявина - відкритий простір у парку або лісі, з трав'яним покривом, вільний від дерев і великих чагарників. Г. бувають малі, середні й великі завширшки, відповідно: 1,5-2; 2-4; 4-6 від висоти навколишніх деревинних рослин. Можуть бути об'єднані в групи або анфілади, при цьому створюється ефект перетікання простору однієї галявини в іншу. На великих галявинах можуть бути висаджені солітери або групи декоративних дерев і чагарників. При створенні галявин враховують їх орієнтацію та освітленість.

Генезис ландшафту - (від лат. genesis - народження, походження) - сукупність процесів, що обумовили виникнення ландшафту та його сучасний динамічний стан.

Геопластика - формування рельєфу території.

Герма - (гр. herma - стовп) - паркова скульптура у вигляді погруддя або голови на чотиригранній колоні.

Героон - пам'ятний гай зі статуями та меморіальними деревами. За античності служив місцем поховання та прославлення героїв.

Гідропарк - парк або зона короточасного відпочинку розташовані на березі водойми чи берегах комплексу водойм та пристосовані для водних видів спорту, відпочинку і купання.

Глоріета - павільйон-колонада на підвищенні, біля входу в парк або як завершення багатопланової перспективи. Г. у вигляді тріумфальних воріт характерна для парків Росії кінця XVIII-поч. XIX ст.

Гніздові посадки - групи з 3-5 дерев, висаджених на відстані 0,5-1,0 м один від одного, які утворюють спільну крону.

Город - середньовічна назва саду. Мав утилітарне та декоративне значення.

Гранично припустиме навантаження на ландшафт - навантаження, при перевищенні якого відбувається руйнування структури ландшафту й порушення його функцій.

Грот - (фр. grotte - печера) - декоративна паркова споруда, має вигляд печери з широким входом та стелею у вигляді склепіння. Може мати вигляд павільйону, що імітує печеру. Розташовують в місцях виходу скельних порід, у схилі пагорба або серед штучного нагромадження каменів, іноді біля водоспадів або каскадів. Використовують для відпочинку літньої пори. Характерний елемент парків XVII- XVIII ст.

Група насаджень - група дерев, чагарників - один з головних композиційних елементів при побудові пейзажу. Може бути створена з одного або з декількох видів деревних рослин.

Гюлістан - (тюрк. gulistan - сад, город) - огорожений стінами регулярний сад в Середній Азії.

Грунт - (нім. grund - основа, грунт) - природне утворення, що складається з генетично пов'язаних горизонтів, які формуються в результаті перетворення поверхневих шарів літосфери під впливом фізичного, хімічного та біологічного вивітрювання. Г. - багатокомпонентна, динамічна система, що включає гірські породи, верхній природний шар земної кори та техногенні утворення. На типи, склад та характеристики Г. впливають: материнська порода, клімат, рельєф, геологічний вік території, притаманна території флора та фауна, а також діяльність людини. Виділяють два класи Г.: скельні і дисперсні. Однією з основних характеристик верхнього шару ґрунту є його родючість.

Деградація ландшафту - незворотні зміни ландшафту, що ведуть до втрати його основних характеристик і призводять до неможливості виконання ландшафтом соціально-економічних функцій. До Д.л. можуть призвести природні катаклізми такі як землетруси, урагани, виверження вулканів, а також техногенна діяльність людини.

Декоративна дендрологія - наука, що вивчає деревні рослини, їх зовнішній вигляд, систематику та декоративні якості з метою використання в озелененні та ландшафтній архітектурі.

Дендрарій - див. арборетум.

Дендрологія - (від гр. dendron - дерево + logos - вчення) - наука про деревні рослини, їх видове та формове різноманіття, зовнішню та внутрішню будову, еволюцію, екологію, географічне поширення та господарське значення.

Дендропарк - парк з багатим видовим складом деревних рослин, призначений для відпочинку. Створюється відповідно до законів садово-паркового мистецтва.

Дернова лава - задернована лава з ґрунту.

Дзеркало водне - неглибока декоративна водойма, басейн звичайно правильної форми з низьким бортом - «рамою». Використовується ефект відбиття неба, хмар, оточуючих зелених насаджень та забудови.

Дизайн - (від англ. design - малюнок, проект, задум) - творча діяльність спрямована на формування предметного середовища.

Дизайн ландшафту - комплексне формування предметно-просторового середовища ландшафтного об'єкта. Об'єктами Д.л. є малі архітектурні форми, елементи благоустрою (підпірні стіни, сходи, містки, мостиння), декоративні елементи ландшафту (квітники, рокарії, альпійські гірки, декоративні водойми, каскади тощо), елементи візуальної інформації, благоустрою та устаткування дитячих ігрових майданчиків.

Динаміка ландшафту - зміни ландшафту, що не призводять до зміни його структури.

Довкілля - навколишнє середовище - середовище проживання та діяльності людини, оточуючий людину природний і створений нею матеріальний світ. В широкому розумінні в поняття «довкілля» можуть бути включені природні, матеріальні та духовні умови існування та розвитку суспільства, які визначають можливості здорового біологічного і соціального існування людини.

Домінант (домінанта) - найбільш виразний елемент паркового ландшафту, що виділяється розміром, формою, положенням, кольором або семантичним значенням.

Дукт - 1) лісова дорога або просіка в лісopарку; 2) вид вздовж алеї в садах бароко.

Екзот - рослина, не властива природній флорі даної місцевості, навмисно або випадково завезена на нове місце в результаті діяльності людини.

Екологія - наука про взаємозв'язок та взаємозалежність живих організмів та середовища їх існування.

Елінг - споруда для зберігання та ремонту спортивних суден.

Ермітаж - (фр. ermitage - хатина пустельника) - характерний елемент романтичних парків, поступово перетворився в парковий павільйон, який розташовували в глибині парку, призначений для усамітненого відпочинку, розмірковувань, іноді для організації концертів.

Еспланада - (від лат. explanare - вирівнювати) - широкий відкритий простір перед будинками, на площах та в парках. На Е. влаштовують партери, широкі алеї з фонтанами та скульптурою.

Естетична оцінка ландшафту - виявлення територій з високими естетичними характеристиками - наявність далеких перспектив, гарних пейзажів, виразного рельєфу розмаїття видового складу рослинності, а також виявлення територій, які потребують поліпшення естетичних якостей.

Естрада - (від фр. estrade - поміст, настил) - тимчасовий або стаціонарний майданчик на підвищенні, призначений для концертів чи інших видовищ. Може мати навіс та бути обладнаним місцями для глядачів.

Ефемери - (від гр. ephemeros - одноденний, недовговічний) - група однорічних трав'янистих рослини, що мають короткий вегетаційний період.

Ефемериди - тимчасові легкі споруди в парках, розраховані на ілюзорний або скороминущий ефект: намет, що зображає кам'яну будівлю, місток з живих дерев, дзеркала тощо.

Ємність ландшафту - здатність ландшафту забезпечувати нормальну життєдіяльність певної кількості організмів (людей, рослин, тварин тощо) без негативних наслідків.

Ємність рекреаційна - величина, що характеризує здатність парку, зони відпочинку, іншого рекреаційного об'єкта прийняти певну кількість відвідувачів за умови забезпечення їх достатнім психологічним й фізіологічним комфортом, не створюючи умови для деградації природних компонентів середовища та без шкоди культурно-історичним об'єктам, які знаходяться на території.

Живопліт - щільна, непроникна рядова посадка дерев або чагарників, яка виконує функції огороження, візуального захисту або щільного тла. Іноді високий Ж. використовується для створення вузької перспективи - вісти. Ж. може бути стриженим або вільним.

Загущені посадки - формування паркового пейзажу щільною посадкою дерев для швидкого створення компактних насаджень. В таких насадженнях формуються стрункі стовбури. В майбутньому З.п. проріджують.

Задернування - влаштування газонів з використанням дернини. З. використовується для створення газонів на крутих схилах.

Заказник - територія або акваторія, в межах якої охороняються окремі об'єкти природи (тваринний та рослинний світ, характерні ландшафти, елементи неживої природи) і заборонені (безстроково або на певний період) ті чи інші форми господарської діяльності. З. можуть бути: ландшафтні, мисливські, лісові, ботанічні, зоологічні, гідрологічні інші.

Заповідник - територія чи акваторія, яка має особливу наукову, екологічну або культурну цінність. Вилучається з усіх видів господарського користування і охороняється державою. Створюються за рішенням уряду з метою збереження у природному стані унікальних або типових біоценозів, ландшафтів, природних або історико-культурних комплексів, вивчення процесів та явищ, які в них відбуваються, розробки наукових основ охорони природи, а також пам'яток історії та культури. З. поділяються на біосферні, природні й історико-культурні, а останні на - архітектурно-історичні, в тому числі садово-паркові та археологічні. Для забезпечення охорони історико-культурних З. визначаються їх території та зони: охоронні, регулювання забудови та охорони ландшафту. В межах зони охорони ландшафту зберігається зв'язок пам'яток

історії та культури з природним оточенням як архітектурно-ландшафтного комплексу.

Звіринець - призначена для полювання лісова територія в парках XVII-XVIII ст., зі спеціально влаштованими просіками.

Зелена зона - безперервна система озелених територій або відкритих просторів міських та сільських поселень. У сполученні із замиськими озеленими територіями формує комплексну зелену зону.

Зелений театр - споруда, призначена для вистав на відкритому повітрі. Влаштовують в парках, садах з використанням рельєфу. Огорожено слугують живоплоти або зелені стіни з витких рослин на трельяжах.

Зимовий сад - приміщення для відпочинку оформлене рослинами субтропічних та тропічних регіонів, малими архітектурними формами, елементами декору та спеціальним технологічним устаткуванням для забезпечення оптимального розвитку рослин і догляду за ними.

Зімкнутість крон - відношення території перекритої кронами до загальної площі території. Насадження із зімкнутістю крон 0,3-0,7 забезпечують найкращий тепловий режим, інсоляцію та аерацію, а також візуальне сприйняття території.

Зміна ландшафту - здобуття ландшафтом нових або втрата колишніх властивостей під впливом зовнішніх факторів, або як результат саморозвитку.

Зона ландшафтна - територія земної поверхні, яка характеризується спільністю гідродинамічного режиму, екзогенних процесів (зовнішніх процесів, що формують рельєф), певних типів ландшафту, ґрунтів та рослинності.

Ікебана - мистецтво складання композицій з квітів та іншого рослинного матеріалу, яке зародилося в Японії.

Індексу - парковий арокний міст з каменю разом з його віддзеркаленням у воді дає враження «Повного Місяця».

Інженерна підготовка території - комплекс робіт з освоєння території, які передують її забудові: заходи щодо захисту території від зсуву, підтоплення, повені, осушення території, вертикальне планування.

Інтродукція - введення в культуру - збагачення видового складу деревних рослин якої-небудь місцевості деревами й чагарниками з інших місць перебування.

Італійський пандус - пологі сходи з низькими присхідцями і похилими сходишками.

Кабінет - елемент садово-паркової архітектури, простір, утворений шпалерами або зеленими стінами з формованих деревних рослин, а також замкнутий простір у боскеті. Характерний для регулярних садів і парків. Іноді К. прикрашаються басейнами, скульптурою. В середині К. влаштовують місця для відпочинку.

Каресансуй - «сухий пейзаж» - в садах Японії символічне зображення води з використанням щебеню, гальки тощо.

Картуш - (фр. cartouche- згорток, рулон) - орнамент у садовому партері XVII-XVIII ст., що нагадує за формою напіврозгорнутий сувій із завитками. У центрі картуша розміщали вензель або емблему власника саду.

Каскад - (від італ. cascare - стрімко падати) - багатоступінчата споруда з каменю. Часто створюється як водний устрій у вигляді багатоступінчатого водоспаду або каскаду басейнів. Виразний елемент садово-паркової архітектури, особливо характерний для терасованих парків.

Катальна гірка - споруда з пандусом для спуску на санях, характерна для парків Росії.

Квартал - 1) планувальний елемент садово-паркової композиції з квітниками, альтанками, скульптурою (був введений в середньовіччі); 2) в лісівництві - частина лісової території обмеженої просіками.

Квітник - декоративний елемент саду, парку чи іншого об'єкта ландшафтної архітектури основним матеріалом якого є квіти. К. бувають: регулярними, партерними, вільних обрисів або ландшафтними у вигляді рабатов, міксбордерів, рокаріїв. К. також бувають контрастними, багатобарвними або монохромними. Для регулярних квітників використовують, в основному, однорічники, для ландшафтних - багаторічники, ґрунтопокривні та декоративні злаки.

Квітучий газон - див. мавританський газон.

Кемпінг - (англ. camping - табір) - літній табір для автотуристів, обладнаний наметами або легкими будинками, місцями для автомобілів.

Кенконс - посадка дерев зміщеними рядами в шаховому порядку з підстриженими по одній лінії кронами і відкритими знизу стовбурами, які утворюють цілісний об'єм. Прийом використовувався ще в Стародавньому Римі.

Кенотаф - (гр. kenotaphion - пуста могила) - меморіальна споруда, надгробок над

Керування ландшафтом - діяльність суспільства направлена на організацію раціональної взаємодії між діяльністю людини й ландшафту.

Кіакусекі - другий підлеглий камінь в садових композиціях Японії.

Кіоск - літній багато прикрашений павільйон у східному стилі.

Клімат - сукупність характеристик зимової та літньої температур, аерації, інсоляції, вологості та кількісних показників опадів для певної місцевості.

Клуатр - (від лат. claustrum - закрите місце) - внутрішній двір монастиря з усіх боків оточений стінами або критими галереями. Часто в К. розбивали регулярний сад з плодовими деревами та колодязем у центрі.

Клумба - (англ. clump - група кущів, дерев) - група дерев та чагарників на галявинах у пейзажних парках. З середини XIX ст. К. стали називати квітники переважно круглої форми в плані, які інколи оздоблювали вазами або скульптурою.

Компартимент - (фр. compartiment - з'єднувати) - садово-парковий елемент характерний для садів і парків XVII-XVIII ст. із частин якого створювався ансамбль (наприклад, К. партерний, що складається з ідентичних квіткових килимів розташованих навколо басейну або скульптури).

Комплекс природний - див. ландшафт.

Композиційний вузол - частина території об'єкта, що поєднує або зв'язує в єдину композицію окремі елементи або ділянки.

Комфортність ландшафту - міра медико-біологічної й соціально-психологічної сприятливості умов життя людей у даному ландшафті.

Консервація ландшафту - вилучення ландшафту з використання з метою його збереження.

Консервація об'єкта садово-паркової архітектури - збереження планувально-просторової композиції, а також рослин, малих архітектурних форм та споруд для запобігання їхнього подальшого руйнування. Може бути першим етапом реставраційних робіт.

Кордегардія - будівля для караулу біля в'їзду на територію маєтку.

Критичний стан ландшафту - нестійкий стан ландшафту, при якому наступна зміна, викликана триваючим антропогенним впливом, може призвести до зміни його структури або до припинення виконання ландшафтом соціально-економічних функцій.

Ксист - невеликий простір перед будинком у вигляді плаского, розбитого на квадрати або прямокутники саду з чітко виявленою віссю, оздоблений газоном та бордюрами.

Кульмінація - місце або точка найвищої напруги в розвитку композиції. В ландшафтній архітектурі - може бути найсильніше зорове враження, отримане в процесі руху по території, або вищий ступінь розвитку ансамблю садово-паркової архітектури, етап його розквіту або найбільшої досконалості.

Курдонер - (від фр. cour d'honneur - букв. почесне подвір'я) - парадний двір між корпусами, які утворюють П-подібний у плані будинок. Звичайно відділений від вулиці, площі або дороги наскрізною огорожею з воротами.

Курзал - приміщення клубного типу на курорті, призначене для концертів, виставок, масових заходів та відпочинку.

Курорт - (від нім. kur - лікування + ort - місце) - місцевість з природними лікувальними ресурсами - мінеральними джерелами, грязями, морським або аридним (посушливим) кліматом тощо. Місцевість сприятлива для розміщення санаторіїв.

Куртина: - 1- окрема ділянка лісу або дендрарію, що складається з деревних рослин одного виду; 2- велика деревна група, приблизно з 20 дерев та чагарників, оточена стежками; 3- задернована грядка для квітів.

Куцунугі - великий плаский камінь перед входом до чайного павільйону.

Лабіринт - (гр. labirintos - блукання) - елемент садово-паркової архітектури, з'явився в епоху Відродження. Являє собою заплутані проходи серед зелених стін живоплотів. Мав релігійний зміст - символізував шлях до Бога.

Ландшафт - (від нім. land - земля + schaft - суфікс, що виражає взаємозв'язок, взаємозалежність):

Природний територіальний комплекс, що складається із взаємодіючих природних або природних і антропогенних компонентів. Природні компоненти: літосфера, повітря, поверхневі й підземні води, рельєф, ґрунти, рослинний і тваринний світ. Антропогенні компоненти: це різноманітні «сліди» і об'єкти виробничої й невиробничої діяльності людини. Л. характеризується єдністю

геологічної платформи, клімату та історії розвитку. Л. - саморегулююча система, що прагне до стабільного стану.

Термін, що пов'язують також з пейзажем, картиною природи або місцевості. Див. садово-парковий ландшафт.

Ландшафт акультурний - ландшафт, який виник в результаті нерациональної діяльності людини або несприятливого впливу сусідніх ландшафтів. До Л.а. відносять ландшафти, які втратили можливість відтворення здорового середовища. Крайній стан Л.а. - ландшафт деградований.

Ландшафт культурний - ландшафт змінений господарською діяльністю й постійно підтримуваний людиною в потрібному їй стані, який одночасно здатний виконувати функції відтворення здорового середовища.

Ландшафти антропогенні - ландшафти, властивості яких обумовлені діяльністю людини і складаються з взаємодіючих природних і антропогенних компонентів і формуються під впливом діяльності людини та природних процесів. У співвідношенні цілеспрямованих і ненавмисних змін розрізняють навмисно змінені "антропогенні" і ненавмисно змінені або "антропічні" ландшафти. Л.а. бувають: техногенні або промислові, урбанізовані, акультурні, культурні, сільськогосподарські, рекреаційні, умовно природні - лісові та водні тощо.

Ландшафти деградовані - ландшафти, утворені в результаті діяльності гірничодобувних підприємств, що призвели до необоротних змін ландшафту і відрізняються зміною складу ґрунтів, ґрунтових вод, а також зміною рельєфу місцевості, створенням кар'єрів, відвалів, териконів, тощо.

Ландшафти природні - територіальні системи, що складаються з взаємодіючих природних компонентів, які формуються або сформувалися тільки під впливом природних процесів і характеризуються певною геологічною будовою, рельєфом, кліматом і біоценозом. Л.п. бувають: лісові, степові, лугові, річкові, озерні, морські, гірські, пустельні, тощо.

Ландшафт техногенний - різновид ландшафту антропогенного, де людина і її промислова діяльність є головним чинником, що визначає функціонування й структуру ландшафту.

Ландшафтна архітектура - творча діяльність, спрямована на організацію ландшафту відповідно до практичних та естетичних потреб людини, а саме: збереження природних ландшафтів або природних компонентів ландшафту; перетворення природних ландшафтів у відповідності з визначеною функцією, штучне відтворення природного середовища; формування системи озеленення населених місць та її складових; створення нових, а також збереження, реставрація та реконструкція існуючих садів, парків, скверів, інше; формування рекреаційних територій; створення природно-декоративних елементів ландшафту, елементів благоустрою та декоративного оздоблення територій, малих архітектурних форм.

Ландшафтна зйомка - ландшафтне зонування - один з засобів вивчення ландшафтів, особливо їх просторових властивостей - морфологічної структури та характеру меж. Л.з. складається з виявлення на місцевості ландшафтів різних

таксономічних рангів з нанесенням їх на карту. Л.з. використовується для ландшафтного планування, а також для планування природоохоронних заходів.

Ландшафтне планування - розробка проектів використання ландшафтів або проектів зміни цілей і методів використання ландшафтів для задоволення потреб суспільства, що зазнали змін при умові збереження або поліпшення їх ресурсо- та середовідтворюючих властивостей. Л.п. - складова частина системи територіального, регіонального та галузевого планування.

Ландшафтний аналіз - комплекс методів вивчення властивостей, ознак, структури, диференціації процесів, історії та динаміки розвитку ландшафту. Л.а. включає вивчення природних та антропогенних складових ландшафту, а також його комплексних властивостей як цілісної складної керованої системи. Л.а. створює передумови для діагнозу та прогнозу.

Ландшафтний діагноз - визначення співвідношення природних та природно-антропогенних системних зв'язків, суспільних потреб та ступінь виконання ландшафтом заданих соціально-економічних функцій.

Ландшафтний прогноз - передбачення та оцінка можливих змін ландшафту, розробка рекомендацій та пропозицій з оптимального використання ландшафту.

Ландшафтознавство - галузь фізичної географії, що вивчає природні та природно-антропогенні ландшафти. Л. виявляє закономірності формування, будови, функціонування, еволюції та інтеграції ландшафтів, а також вивчає властивості окремих ландшафтів.

Ландарій - (від лат. lapis - камінь) - елемент саду з використанням каменів, уламків архітектурних форм, інколи деталей старих, зруйнованих будинків.

Лаштунки - групи дерев або чагарників, розташовані паралельно один одному для створення багатопланової перспективи. Іноді використовують, щоб прикрити несуттєві елементи пейзажної картини або композиції.

Листопадні рослини - термін, що визначає дерева та чагарники, які мають здатність втрачати листя в несприятливий сезон.

Лісопарк - лісовий масив в межах міста або приміській зоні, територія чи частина території якого облаштована та пристосована для відпочинку. На території Л. розміщують спортивні комплекси, туристичні бази, майданчики для пікніків, облаштовують місця для короткочасного відпочинку.

Люстгауз - садовий павільйон у вигляді великої альтанки з пишним архітектурним декором. Був розповсюджений в XVIII ст.

Мавританський газон - квітучий газон - створюють з використанням середньо- та низькорослих злаків, а також багаторічних і однорічних квітів.

Маєток - землеволодіння з комплексом житлових, господарських будівель та прилеглою територією з городом, садом, парком.

Макрорельєф - великі форми рельєфу, що відображають характерні території земної поверхні: гірські масиви, басейни рік, плоскогір'я, рівнини тощо.

Малі архітектурні форми - відносно невеликі декоративні споруди та елементи благоустрою території населених пунктів, садів, парків, рекреаційних

зон тощо. До М.а.ф. належать: павільйони, кіоски, альтанки, навіси, ротонди, перголи, трельяжі, арки, павільйони зупинок громадського транспорту, лави, містки, устаткування дитячих майданчиків, басейни, фонтани, ліхтарі, меморіальні або інформаційні знаки, скульптура, надгробки, обеліски тощо.

Манеж -майданчик відкритий або з накриттям, обладнаний для тренування коней та навчання верхової їзди. В плані може мати форму прямокутника або кола.

Маршрут -напрямок руху, за розробленим «сценарієм» сприйняття зміни пейзажів, пейзажних картин, іншої візуальної інформації. При сприйнятті просторової інформації в русі алеями та маршрутами встановлюють ритм чергування, наприклад, пейзажних картин. Нанизані на маршрут вони являють собою задуману в певному ритмі зміну кадрів, композиційно взаємозалежних і підлеглих основному задуму. Оптимальний ритм при русі: пішки - 50-150 м; на гребному човні - 150-200 м; на велосипеді - 200-600 м; на автомобілі - 1200-3500 м.

Масив - ділянка лісу або парку площею більше 0,5 га. М. бувають чисті, тобто однорідні або змішані. В змішаних М. один з видів може бути провідним, інші - супутніми.

Маскарон - декоративна скульптурна деталь (барельєф або горельєф) у вигляді голови людини, тварини чи фантастичної істоти. В садово-парковій архітектурі використовується для оформлення фонтанів.

Масштаб - співвідношення елементів ландшафту у просторі, ступінь відповідності величини елементів ландшафту їх призначенню. Відповідність архітектурних і природних форм, як елементів ландшафту, людині та навколишньому середовищу.

Межа ландшафтів - поверхня розподілу суміжних ландшафтів, що відображає зміну їх якостей та властивостей.

Меморіал - комплекс меморіальних споруд або монументів органічно поєднаних з садово-парковою територією.

Менажерія - (фр. menagerie - звіринець) - паркова споруда для утримання водоплавних птахів. Має не тільки утилітарне, але й декоративне значення. Влаштувають на березі водойми. Також М. називають замський будинок з парком та звіринцем.

«Мертві» матеріали - пісок, мармурова крихта, бита цегла, антрацит тощо. Використовувались для створення малюнку партеру, особливо бродері, в сполученні з газоном, бордюром і квітами.

Миловид - альтанка або видовий майданчик, звідки відкривається мальовнича панорама. Елемент парків XVIII-XIX ст.

Мікроклімат - клімат (температурний режим, інсоляція, режим вологості та аерація) на відносно невеликій ділянці земної поверхні (берега водойми, лісу, схилів різної експозиції, міської забудови), який відрізняється від загальних кліматичних характеристик даної місцевості. На мікроклімат впливає - орієнтація місцевості й рельєф, наявність водойм або підземних джерел, наявність деревної рослинності.

Мікрокліматична оцінка ландшафту - оцінка якості ділянки ландшафту за параметрами інсоляції, температури, вологості та аерації.

Мікрорельєф - дрібні елементи рельєфу природного походження або штучно створені, що імітують природні форми макрорельєфу.

Міксбордер - змішаний бордюр з декоративних трав'янистих рослин, квітів та невеликих чагарників. Для декоративності М. протягом року рослини підбирають за кольором, висотою та періодом квітання. Розташовують М. вздовж стежок на тлі газону, непрозорого паркану або високих чагарників. На передньому плані розташовують нижчі рослини, на дальньому - вищі.

Місток парковий - паркова споруда, що має не тільки утилітарне, але й декоративне значення.

Миський сад - елемент системи озеленених територій міста загального користування, що виконує рекреаційні та архітектурно-художні функції. Середня ланка між парками і скверами.

Модульний сад - прийом побудови квітника або ділянки об'єкта садово-паркової архітектури з використанням геометричних елементів однакової форми.

Монбіжу - (фр. monbijou - моя коштовність) - парковий павільйон або невеликий палац.

Моносад - сад, що складається з одного виду рослин (розарій, сад бузку тощо).

Монплезір - (фр. monplaisir - моє задоволення) - парковий павільйон для розваг або невеликий палац.

Монумент - (лат. monumentum - нагадує) - пам'ятний знак або споруда (колона, тріумфальна арка, обеліск тощо), а також пам'ятник значних розмірів, який встановлюють на честь важливих історичних подій або видатних діячів. М. також важливі композиційні елементи просторової організації архітектурної забудови, ансамблів міської забудови, об'єктів садово-паркової архітектури. Мають велике соціальне та архітектурно-художнє значення.

Набережна - 1- берег водойми укріпленої спорудою у вигляді підпірної стінки, 2 - вулиця чи проїзд вздовж берегів водойми. Н. використовують для руху пішоходів, влаштування причалів, зон відпочинку або для проїзду транспорту. Н. може бути вирішена у вигляді бульвару або системи скверів.

Навантаження на ландшафт - антропогенні впливи, що викликають зміни окремих властивостей природних компонентів ландшафту, які можуть призвести до порушення виконання ландшафтом заданих йому соціально-економічних функцій.

Навантаження рекреаційне - максимально допустима кількість відвідувачів на одиницю площі об'єкта ландшафтно-архітектурної архітектури, при якому забезпечується збереження природних і культурно-історичних компонентів об'єкта. Різні об'єкти ландшафтно-архітектурної архітектури мають різне допустиме рекреаційне навантаження. У випадку перевищення припустимого навантаження спостерігається деградація природних і культурно-історичних компонентів середовища, а також зниження психофізіологічного комфорту для відвідувачів.

Нагірний парк - парк, розташований на схилах гори або пагорба. Відрізняється складним об'ємно-просторовим рішенням з використанням терас, підпірних стін, сходів і пандусів.

Надгробок - архітектурна споруда або декоративний елемент у вигляді каплиці, мавзолею, стели, обеліска, статуї, бюста, плити тощо. На характер і форму Н. впливають релігійні та соціальні чинники.

Настінний сад - декоративна споруда з каменів у вигляді каскадів або підпірних стін. Між камінням інколи висаджують рослини.

Національний парк - державна заповідна територія з суворим режимом користування. Об'єктами охорони Н.п. можуть бути території з цінними природними ландшафтами, винятковими природними особливостями геологічного, біологічного характеру, території, що мають історичну або художньо-національну цінність. Н.п. поєднують охоронну, науково-дослідну, просвітницьку роботу з рекреаційним використанням їх території, яке регламентується особливими правилами. На території Н.п. дозволений організований туризм.

Некрополь - (від гр. nekros - мертвий + polis - місто, букв. місто мертвих) - цвинтар, кладовище, інколи меморіальний ансамбль.

Ненавмисна зміна ландшафту - «антропоічна» - зміни властивостей ландшафту або його компонентів, які виникають в результаті господарської діяльності. До Н.з.л. можна віднести: засоленість ґрунтів, як результат непомірного зрошення або не виважених агротехнічних заходів; заболочування територій та підмив берегів при спорудженні гідротехнічних споруд тощо. Особливо небезпечні непередбачувані побічні зміни ландшафту. Прогноз можливих побічних змін - основа для розробки заходів з охорони ландшафтів.

Необоротна зміна ландшафту - зміна, що не дозволяє ландшафту після припинення впливу на нього повернутися за певний інтервал часу в стан близький до початкового.

Ніва - дослівно «сад», священне місце поклоніння синтоїстським божествам в Японії.

Німфей - священний гай біля джерела. В Стародавній Греції вважався місцем перебування німф і муз. Прикрашався колонадою або скульптурою.

Норма навантаження на ландшафт - величина антропогенного впливу, що не призводить до порушення соціально-економічних функцій ландшафту.

Нюанс - (від фр. nuance - відтінок) - ледь помітний перехід у формі, кольорі, розмірах, фактурі, малюнку окремих елементів, що складають садово-паркову композицію. За допомогою нюансу можна підсилити або послабити значення будь-якого елементу композиції.

Обеліск - (гр. obeliskos - клин, клинок) - меморіальна споруда у вигляді гранованого кам'яного стовпа, що звужується догори і має пірамідальне завершення. З'явився і був поширений у Стародавньому Єгипті. О. встановлювали на честь знаменних подій. Як декоративний елемент застосовується в паркових композиціях.

Об'єкти ландшафтної архітектури - диференціюються за різними ознаками: за функціональним призначенням (зона відпочинку, історико-

культурний заповідник тощо); за ландшафтно-генетичним походженням (природний парк, водно-зелений діаметр міста, рекультивация деградованих ландшафтів тощо); за містобудівними характеристиками (заміський лісопарк, територія житлової забудови тощо).

У ландшафтному проектуванні, так само як і у містобудівному проектуванні, важливий ієрархічний рівень об'єкта, тобто, масштаб об'єкта. Умовно існує 3 рівні: об'єкти макрорівня (національні і природні парки, системи зелених насаджень міста й приміської зони, лісопаркові пояси, зони відпочинку тощо); об'єкти мезорівня (міські й заміські зони відпочинку, історико-культурні та історико-архітектурні заповідники, міські багатофункціональні та спеціалізовані парки, курортні парки тощо); об'єкти мікрорівня (сквери, бульвари, міські центри, території шкіл, вузів, промислових підприємств, сади на дахах, зимові сади тощо).

Обманки - «облудні види» - своєрідні мальовничі картини, намальовані на кам'яних стінах, наприклад на стіні огорожі, в кінці алеї, які створюють ілюзію далекої перспективи або виду на архітектурну споруду.

Одеон - (від гр. ode - пісня) - в Стародавній Греції невелика кругла або овальна в плані будівля для музичних змагань.

Озеленення - складова благоустрою територій, мета якого - створення системи зелених насаджень для забезпечення комфортних умов проживання.

Оптимізація ландшафту - діяльність, що забезпечує найбільш ефективне виконання ландшафтом соціально-економічних функцій при збереженні його ресурсів і відновлюючих і формуючих середовище властивостей.

Оранжерея - (від фр. orange - апельсин) - засклена споруда, зі штучним мікрокліматом, призначена для рослин різних регіонів Землі не притаманних даних територій.

Ординар - див. солітер.

Острів - 1) споруда з ґрунту або каменю для прикраси водойми; 2) місце в парку для усамітненого та споглядального відпочинку.

Осьова композиція - архітектурно-планувальна організація території, де домінує один яскраво виражений напрямок.

Охорона ландшафту - система адміністративно-правових, організаційно-господарських, економічних, технологічних, біотехнічних та просвітницьких заходів, які спрямовані на збереження основних соціально-економічних функцій ландшафту.

Охоронна зона - територія навколо заповідної території або окремого пам'ятника природи, історії чи культури, яка призначена захистити заповідну територію або об'єкт, а також зберегти їх природне, історичне та культурне оточення.

Охоронні території - ділянки суші чи акваторій, на яких в установленому законом порядку виключена або обмежена господарська діяльність та вводиться охоронний режим. О.т. виділяються в цілях: збереження природних екосистем та територій і об'єктів, що мають меморіальне, культурне або історичне значення (найбільш розповсюджені форми: заповідники, заказники, резервати, пам'ятки природи, історії чи культури); збереження та відтворення природних

ресурсів, що відновлюються, в тому числі рекреаційних ресурсів (найбільш типові форми: заказники, національні парки, водоохоронні зони, курортні зони та зелені зони міст); упередження розвитку руйнівних природних процесів (заходи із захисту територій: протиерозійні, берегоукріплючі, протипаводкові).

Павільйон - (від лат. *palatio* - шатро, намет) - невелика легка споруда в садах і парках.

Пагода - (від кит. *bao-ta* - башта скарбів) - культова або меморіальна споруда у вигляді ярусної башти, характерна для архітектури Південно-Східної Азії. В пейзажних парках - елемент садово-паркової архітектури.

Палісад - (від фр. *palissad* - частокіл, загорожа): 1 - легка ажурна огорожа з трельяжів для витких рослин, яку установлювали по периметру прямокутних боскетів; 2 - частокіл з паль, який використовували для зміцнення схилів та насипів; 3 - в садово-парковому мистецтві Росії - огорожена ділянка саду.

Пальмета - стилізоване зображення пальмового листка. Один з елементів орнаменту, який використовувався для оформлення садових партерів.

Пам'ятка природи - територія або окремі природні об'єкти, які мають унікальні якості чи втілюють характерні риси природи певної місцевості. П.п. бувають: ландшафтні, ботанічні, геологічні, гідрологічні тощо. Перебувають під охороною держави.

Пам'ятка садово-паркового мистецтва - садові та паркові комплекси, що мають унікальні естетичні якості, велике історичне та культурне значення або такі, що втілили характерні риси та стильові особливості садів і парків певної епохи. Охороняються державою.

Пандус - (від фр. *penle douce* - пологий схил) - споруда у вигляді похилої площини, з позовжнім ухилом не більше 8-10%, що заміняє сходи й служить для проїзду з однієї тераси на іншу. Широко використовується в терасованих парках.

Панорама - (від гр. *pan* - все + *horama* - вид) - широка, іноді кругова, і багатопланова перспектива, що дозволяє вільно оглядати відкриті простори, звичайно з висоти. Панорама може сприйматися, як цілком, так і послідовно фрагмент за фрагментом. Чим більше горизонтальний кут зору, тим сильніше емоційний вплив панорами.

Пансіонат - (від лат. *pensio* - плата, платіж) - комплекс будинків і споруд на зразок будинку відпочинку в курортній місцевості.

Парадіз - символ райського саду - сад у древній Персії, характерними рисами якого є велика кількість троянд, водойм, фонтанів.

Парапет - (від італ. *parapetto* - захищати груди) - невисока стінка, що служить огорожею терас, набережних, підпірних стін, сходів та доріг на крутих схилах.

Парк - (від лат. *parcis* - відгороджене місце) - історично огорожена озеленена територія, сад з алеями, фонтанами, водоймами, архітектурними спорудами та скульптурою - озеленена територія, призначена для відпочинку, впорядкована та художньо оформлена. Елемент системи озелених територій міста. За функціональним призначенням П. бувають багатфункціональні або спеціалізовані.

«Парнас» - насипний пагорб з оглядовим майданчиком на вершині відкритий на доквілля. Характерний елемент романтичних парків. Символізує місце перебування Аполлона та Муз.

Парк садибний - парк при міській або замській садибі.

Парк-пам'ятник - парк що має меморіально-історичне, архітектурно-художнє та наукове значення. Підлягає охороні і відновленню методами консервації, реставрації або реконструкції.

Партер - (від фр. par terre, par - по + terre - земля) - горизонтальний, відкритий простір, елемент парку або саду, що звичайно має регулярне планування, де в єдиному ансамблі поєднані газон, квітники, низькі чагарники, басейни, фонтани, скульптура, вази тощо. Партери вирішують в єдиному стилі або використовують форми та деталі, характерні для будівель, споруд, монументів та пам'ятників, перед якими їх влаштовують.

Партер англійський - вид садового партеру, головним елементом, якого є газон.

Партер мереживний - (бродері, орнаментальний, розрізний) - вид садового партеру зі складним орнаментом з квітів, низькорослих чагарників та «мертвого» або інертного матеріалу.

Партерний сад - відкритий регулярний сад основними елементами якого є газон, квітники, басейни, фонтани тощо. Дерев та чагарники звичайно розташовують по периметру і, відповідно до регулярного стилю партеру, підстригають.

Патіо - невеликий замкнутий двір композиційно пов'язаний з інтер'єром будинку. Характерний для італійських палаццо. В центрі звичайно розташовують басейн або фонтан та квітник.

Пейзаж - вид на місцевість або частину ландшафту обмежений умовними рамками, який викликає певне емоційне відчуття й настрої.

Пейзажна картина - тривимірний простір, що сприймається з різних ракурсів. Простір - основний елемент структури пейзажної картини. Пейзажні картини можуть бути прості й складні. Проста пейзажна картина має один композиційний вузол, складна - дві або декілька простих картин, об'єднаних загальним задумом. П.к. різняться за глибиною на короткі - до 50 м, середні - до 100 м, далекі - понад 100 м.

Пейзажне планування - пейзажний стиль - стиль або прийом в ландшафтній архітектурі, що відрізняється мальовничістю та спрямований на відтворення природної краси. Зародився в Китаї і Японії та одержав розвиток у садово-парковому мистецтві Англії.

Пейзажне розмаїття - в ландшафтній архітектурі - зміна декоративних ефектів, які сприймаються в русі, а також у часі, в сезонному та добовому циклах.

Пейзажний парк - парк, створений з використанням прийомів пейзажного планування. П.п. притаманні природні форми рослин, вільні обриси доріг, алей, доріжок та інших елементів. Для П.п. характерні великі водойми, галявини, гаї скомпоновані в мальовничу просторову систему.

Пергола - (італ. pergola - навіс) - легка декоративна паркова споруда з одного або двох рядів дерев'яних, кам'яних або металевих колон, стійок перекритих горизонтальними або сферичними ґратами та завита ліанами.

Перетікання просторів - прийом композиційного зв'язку суміжних просторів, наприклад, галявин, коли одна з них природно й непомітно для глядача переходить в іншу.

Перистиль - замкнутий внутрішній двір, оточений колонадою з басейном, фонтаном і квітником. Характерний елемент заможних будинків Стародавнього Риму.

Перспектива - (від лат. perspicere - чітко бачити) - вид у далечину, картина природного чи архітектурного середовища, яка розкривається вглибину.

Перспектива лінійна - зміна розмірів предметів, яка зумовлена ступенем віддаленості їх від спостерігача. Закони П.л. застосовують в садово-парковому мистецтві для зміни сприйняття глибини пейзажної картини.

Перспектива повітряна - зміна кольору, чіткості обрисів та контрастності форми предметів, пов'язана з віддаленням предметів від глядача. Особливості П.п. застосовують в садово-парковому мистецтві, щоб надати пейзажу або пейзажній картині більшої просторової виразності.

Пілон - (від гр. pylon - ворота, вхід) - монументальна споруда у вигляді масивних колон з перекриттям або у вигляді зрізаних пірамід, які зводяться симетрично від входу. Інколи П. оформлюють входи до парку.

Пірс - (від англ. piers - стовп, причал) - захисна гідротехнічна споруда у вигляді невисокої потужної стіни, яка виступає в море. Може використовуватись для причалювання та стоянки суден.

Платбанд - (від нім. platt - плаский + band - стрічка) - квіткове оформлення садового партеру у вигляді стрічки.

Пляж - (від фр. plage - узбережжя) - природний або обладнаний, похилий берег моря, озера, ріки тощо, зручний для купання та прийняття сонячних ванн. П. бувають піщані, гравійні, з гальки та черепашки.

Поліпшення ландшафту - система заходів, які спрямовані на зміну ландшафту з метою формування або поліпшення сприятливих для людини властивостей ландшафту.

Потенціал ландшафту - (від лат. potentia - сила, міць, можливість) - характеристика можливостей виконання ландшафтом соціально-економічних функцій. П.л. залежить від природних характеристик ландшафту та напрямків і форм його використання.

Поясна дорога - дорога або алея, що проходить по периметру паркової території, утворюючи кільцевий прогулянковий маршрут.

Прато - громадський парк за середньовіччя для масових гулянь. Розташовувався за міськими стінами. Мав вигляд великої луки.

Природний парк - територія, що має характерні й виразні особливості ландшафту: ліси, степи, болота, озера, скелі тощо. П.п. має охоронний статус. Доступний для організованих туристів і відпочиваючих.

Природовикористання - 1) Сфера суспільно-виробничої діяльності, направленої на задоволення потреб нинішніх і майбутніх поколінь в якості та

різноманітні довкілля та поліпшення використання природних ресурсів. 2) Наукова дисципліна, яка вивчає загальні закономірності здійснення будь-якої діяльності, що пов'язана з безпосереднім використанням природних ресурсів, її впливом на природу і наслідками для людини.

Причал - частина набережної зі спеціальними спорудами та обладнанням для стоянки, висадки та посадки пасажирів, обслуговування і вантажно-розвантажувальних робіт на суднах.

Пропілеї - (від гр. proulaia - про + вхід) - парадний прохід, проїзд оформлений портиками та колонадами. В садово-парковій архітектурі П. - монументальна колонада, аркада або симетрично розташовані декоративні споруди, що оформлюють парадний в'їзд або вхід до парку, садиби, саду.

Пропорційність - домірність, гармонійне співвідношення основних частин ансамблю. Важлива умова досягнення композиційної єдності. П. визначається загальним співвідношенням плану, відкритих і закритих просторів, шириною алей, розмірами партерів, галявин, масивів, груп та інших елементів.

Рабатка - квітник у вигляді вузької смуги. Влаштується вздовж алей, фасадів будинків тощо. Зазвичай для Р. використовуються однорічні квіти, іноді низькорослі чагарники.

Радіально-зоряна композиція - перетин декількох планувальних осей в одній точці, де формується центр усього ансамблю або його окремого фрагменту.

Райський сад - невеликий сад в стінах монастиря. Мав символічне значення. Висаджували «райські» рослини - яблуні, виноград, запашні трави.

Регулювання ландшафту - керування ландшафтом, яке сприяє підтримці функціонування ландшафту в заданому режимі.

Регулярний парк - парк, створений з використанням прийомів регулярного планування. Стародавній прийом садово-паркового мистецтва. Відрізняється геометричністю планування не тільки всієї території, але й окремих її елементів: алей, доріжок, басейнів, квітників тощо.

Реконструкція об'єкта ландшафтної архітектури - часткова або повна зміна планувальної структури та об'ємно-просторового рішення об'єкта відповідно до нового функціонального використання території.

Рекреаційна територія - територія, призначена для відпочинку. Може бути розташована в міському середовищі, на межі міста або в заміській зоні.

Рекультивация ландшафту - комплекс робіт, які спрямовані на відновлення господарської, медико-біологічної та естетичної цінності порушеного ландшафту.

Рельєф - (від лат. relevo - піднімаю) - сукупність нерівностей поверхні землі, її горизонтального та вертикального розчленування - підвищень і понижень, які утворюються в результаті взаємодії ендегенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) процесів. Перші створюють великі нерівності Р. і обумовлюють його основні риси (макрорельєф), другі призводять до згладжування Р. і створюють його деталі (мікрорельєф). До форм рельєфу відносяться: гірські масиви та хребти, океанські западини, рівнини, сідловини,

плато, пагорби, яри, балки, улоговини, ущелини тощо. Р. є найбільш виразним компонентом ландшафту.

Реставрація об'єктів ландшафтної архітектури - відновлення, за можливості в первісному стані, планувальної структури, об'ємно-просторового рішення та окремих елементів об'єкта.

Реформування ландшафту - система заходів, спрямованих на переведення ландшафту в стан, який забезпечує нові соціально-економічні функції або істотно підвищує ефективність їх виконання.

Рідколісся - парковий масив з малою зімкнутістю крон дерев, який не має підліска. Використовують, як елемент переходу від щільних масивів до відкритих просторів та галявин.

Розарій - колекційна або декоративна ділянка, частина парку або саду призначена для вирощування й експозиції різних видів і сортів троянд, в тому числі й дикорослих.

Розета - стилізований малюнок квітки в садовому партері.

Рокарій - «сад каменів» - декоративний елемент парку, де відповідно до певного композиційного рішення, декоративні рослини (квіти, кущі, низькорослі дерева) висаджують серед каменів.

Романтизм - стиль у садово-парковому мистецтві, який імітує ідилічні «сільські» пейзажі з декоративними фермами, млинами, хатинами пустельників тощо. В композицію парку також вводились скульптура й різні декоративні споруди, пов'язані з античними міфами, декоративні елементи й малі форми, характерні для східних садів, особливо садів Китаю та Японії.

Рослинне співтовариство - сукупність рослин, що займають однорідну ділянку земної поверхні та перебувають у тісній взаємодії між собою та умовами навколишнього середовища.

Ротонда - (від лат. rotundus - круглий) - кам'яна або дерев'яна споруда, кругла в плані та перекрита куполом або шатром, що спирається на колони. Характерний елемент садово-паркового мистецтва періоду класицизму.

Рубки деревних рослин - провадять в лісних насадженнях та лісах, які призначені для рекреаційного використання, а також на інших об'єктах ландшафтної архітектури, згідно з типами ландшафту та їх станом, а також з естетичними, функціональними і санітарно-гігієнічними цілями та задачами. Р.д.р. можуть бути: - рубками формування, які забезпечують найкращі умови росту та розвитку деревних рослин; реконструктивними - для покращання складу та естетичних якостей насаджень, підвищення їх стійкості і довговічності; планувальними - для створення відкритих просторів, галявин, для розкриття гарних краєвидів, а також під забудову; санітарними, які провадять вибірково і видаляють мертві, пошкоджені та хворі екземпляри; відновлюючими.

Руїна - (лат. ruina - падіння, обвал) - декоративний елемент, який використовували для оформлення романтичних парків. Звичайно це штучно створені, інколи справжні руїни стародавніх храмів, гробниць та інших споруд.

Сад - 1) територія, на якій вирощуються плодово-ягідні рослини; 2) об'єкт озеленення міського середовища - багатофункціональна, озеленена та

впорядкована територія, призначена для відпочинку, площею від 5 га до 10 га. Див. міський сад.

Сад - чинампас - мексиканський плаваючий сад, являє собою невеликий острів з гілок, очерету та ґрунту для вирощування рослин.

Сад безперервного цвітіння - композиція з деревних і трав'янистих рослин, підібраних таким чином, щоб створити максимально тривалий у часі ефект цвітіння.

Сад троянд - сад, провідною рослиною якого є троянди. С.т. звичайно мають регулярне планування. Прообразом сучасних С.т. є перські парадизи.

Садиба - комплекс житлових, господарських будівель та парку, поєднаних в архітектурний ансамбль.

Садово-паркове мистецтво - мистецтво створення парків, садів, скверів, бульварів, озеленених територій та інших об'єктів ландшафтної архітектури. Ґрунтується на використанні законів композиції, перспективи, теорії світла, кольору тощо. Оперує природними (рослини, рельєф, вода, камінь) та штучними елементами й матеріалами (малі архітектурні форми, елементи благоустрою). С.п.м. тісно пов'язане з розвитком культури, стилем епохи, особливостями регіону та етносу. В зв'язку зі зміною рослин у часі процес формування об'єктів С.п.м. не закінчується на етапі реалізації задуму, а відбувається протягом усього періоду існування об'єкта.

Садово-парковий ландшафт - культурний або природний ландшафт, цілеспрямовано перетворений людиною таким чином, що природні елементи (рослини, рельєф, вода тощо) у сполученні зі штучними (малими архітектурними формами та елементами благоустрою) створюють гармонійний, взаємозалежний та взаємообумовлений єдиний простір.

Сакутей-кі - посібник XI ст. зі створення садів в Японії.

Санація - (від лат. sanatio - лікування, оздоровлення) - оздоровлення міського середовища завдяки системі зелених насаджень.

Санітарно-гігієнічна оцінка ландшафту - оцінка ступеню забруднення території (повітря, води, ґрунту), стану рослин.

Санітарно-захисна зона - зелена зона між житловою територією або територією населеного пункту і промисловим підприємством або промисловою зоною. Ширина С.з.з. залежить від ступеня виробничої шкідливості промислових підприємств.

Світлотінь - співвідношення світла та тіні на окремих елементах ландшафту, в композиціях або пейзажах, що виявляє або нівелює їхнє сприйняття. Водні простори, галявини й квітники утворюють світлі плями. Деревя, особливо хвойні, сприяють створенню темних плям. Сполучення світлих і темних плям, освітлених і затінених просторів, розподіл власних і падаючих тіней додають рельєфності пейзажу, дозволяють створити певний емоційний настрій при сприйнятті паркових просторів і окремих картин.

Сезонна зміна аспектів - зміна стану й зовнішнього вигляду рослин протягом року (по сезонах).

Сепулькральне мистецтво - мистецтво влаштування місць поховання та цвинтарів.

Середовище - 1) сукупність природних і соціальних умов діяльності людського суспільства в цілому або окремої спільності; 2) оточення людини, процесу, предмета.

Середовище природне - природне оточення, що не зазнало впливу людини або зазнало у таких формах, які не вплинули на його природні властивості. До С. п. також можна віднести рекреаційні території та території сільськогосподарського виробництва.

Серпантин, серпентин - (від лат. serpent - змія) - звивисте планування доріг та алей на крутих схилах і перевальних ділянках пагорбів і гір, з урахуванням допустимих кутів підйому, що імітує рух змії.

«Сиділка» - садове крісло (з кованого металу, дерева або ґрунтове) для усамітненого споглядання природи. С. характерні для російських садів XVIII-XIX ст.

Силует - узагальнений контур, обрис окремих дерев або чагарників, груп, куртин на тлі неба, водної поверхні або забудови.

Система зелених насаджень - взаємозв'язок, розміщення та класифікація усіх елементів озеленення в системі планування населеного пункту та на прилеглих територіях.

Система зелених насаджень міста - за територіальною ознакою міські зелені насадження підрозділяють на внутрішньо міські та заміські, за функціональною ознакою - на три групи: загального користування, обмеженого користування й спеціального призначення.

Сільвія - (від лат. silva - ліс) - ділянка пейзажного парку, що нагадує ліс.

Сквер - (від англ. square - квадрат, площа) - невелика (до 1 га) озеленена і упорядкована територія призначена для короткочасного відпочинку та декоративного оформлення міського середовища. За функціональним призначенням сквери бувають рекреаційні, меморіальні, декоративні, виставково-інформаційні, історико-архітектурні, зелені вестибюлі перед театрами, музеями, транспортними спорудами тощо. Розміри, планування та форма С. залежать від їх розташування і навколишньої забудови. Перші сквери з'явилися в Англії на початку XVII ст. Вони мали вигляд квадратної або прямокутної площі, по периметру якої були розташовані будинки, а по середині - огорожений сад.

Солітер - або ординар - поодинокі посадка дерев або чагарників на відкритому просторі. Використовують для створення композиційного акценту пейзажної картини.

Сонячний годинник - пристрій для визначення часу по довжині й місцю розташування тіні переважно від вертикального елемента на площину. У садах і парках використовується як декоративний елемент.

Соціально-економічна функція ландшафту - виконання ландшафтом соціально-економічної задачі, направленої на задоволення певних потреб суспільства.

Соцу - китайський водяний устрій, що використовувався селянами для відлякування оленів та інших диких тварин. Складається з хиткої бамбукової

трубки, яка під дією води видає тріскотливі звуки. Використовують як парковий декоративний елемент.

Сполучні простори - територіально цілісні масиви або протяжні смуги парків, лісопарків, водойм, заплавлених та інших озелених відкритих просторів, які, виходячи на приміській території, з'єднуються із зеленим поясом міста.

Ставок - штучна водойма для накопичення й зберігання води.

Стафаж - (від нім. staffieren - прикрашати картину фігурами) - скульптурне, художнє, макетне зображення фігур людей, тварин або побутових предметів, які встановлюють в садах та парках для поживлення паркового пейзажу.

Стела - (від гр. stele - стовп) - вертикальна кам'яна плита з рельєфним зображенням або написом. Встановлюються на честь видатних подій, як пам'ятні знаки.

Стиль - у садово-парковому мистецтві переважаючий у даний історичний період комплекс композиційних, архітектурно-планувальних, об'ємно-просторових, будівельних і агротехнічних принципів і прийомів. Відображає естетичні ідеали та художні смаки суспільства. Поняттям С. визначаються великі етапи в розвитку садово-паркового мистецтва.

Стійкість ландшафту - здатність ландшафту зберігати в умовах антропогенних впливів влвні структуру й властивості.

Ступа - (санскр. tupa - вершина, курган) - культова або меморіальна буддійська споруда. Розповсюджена в країнах Південно-східної Азії. Зазвичай має вигляд башти або напівсфери. Ототожнюється з небесним склепінням.

Сутеісі - мистецтво створення традиційного японського саду: розташування каменів, рослин та інших компонентів.

Сюєсі - головний камінь в композиції.

Таксація деревних рослин - інвентаризація деревних рослин в межах території проведення проектних робіт з їх паспортизацією, визначенням зовнішніх параметрів, а саме з висоти рослини та діаметру крони, фізичного стану та перспективи існування в умовах нового функціонального використання.

Таксація ландшафтна - передпроектне ландшафтно-архітектурне і біотехнічне вивчення, оцінка, опис та нанесення на план окремих виділів лісних насаджень при їх реформуванні в лісопарки або зони відпочинку. При Т.л. виділяють ділянки лісу, які мають схожі ландшафтні характеристики, однорідні деревну та ґрунтопокривну рослинність, що віднесені до загального елемента рельєфу, а також мають подібні естетичні та рекреаційні характеристики. На основі Л.т. визначають ступінь стійкості ландшафту до рекреаційних навантажень і необхідні заходи щодо його господарського та рекреаційного використання.

Тальвег - (нім. talweg - tal - долина + weg - шлях) - умовна топографічна лінія, що з'єднує найнижчі ділянки рельєфу, дно балок, ярів, долин. Див. вододіл.

Театрон - (гр. theatron - місця для глядачів) - театр в Стародавній Греції, який споруджували на схилі пагорба. Місця для глядачів влаштовували напівколом. Внизу влаштовували майданчик для акторів - оркестру, а за нею сцену.

Текстура (рослин) - (лат. textura - тканина, будова) - характеристика листяного покриву дерев і чагарників, що визначається розмірами листя, їх формою, розташуванням та особливістю кріплення до пагонів і гілок. Велике листя утворює грубу текстуру, дрібне, різьблене, пір'ясте - більш тонку, дрібну текстуру. Ступінь рухливості листя також впливає на характер текстури. Різноманіття текстури крон деревних рослин дозволяє створювати композиції з використанням контрастних або нюансних співвідношень.

Тектоніка (рослин) - (гр. tektonike - будова) - особливості зовнішнього вигляду та будови (форма стовбура та гілкування) деревних рослин притаманні певному виду або формі.

Тераса - (від. лат. terrasea - земляний вал) - горизонтальний або трохи похилий майданчик природного або штучного походження. Залежно від умов експлуатації може мати тверде або ґрунтове покриття, наприклад, газон. Влаштування терас або терасування характерне для садів і парків, розташованих на схилах. Уступи терас інколи підкреслюють декоративно оздобленими підпірними стінами, балюстрадами тощо.

Територія - (від. лат. terra - земля) - частина земної поверхні (суші) у визначених природними рубежами або правовими документами межах. Виділення Т. здійснюється за природними характеристиками, функціональним використанням, адміністративним поділом тощо.

Тетрапілон - (від. гр. tetras - чотири + pilon - ворота) - в античній архітектурі - ворота, які мають проїзди на чотири сторони. Такі споруди встановлювали на перехресті доріг. В садах і парках подібні легкі, декоративні споруди інколи влаштовують на перехресті алей.

Тло - поверхня, зовнішнє оточення або простір, на яких виділяються головні елементи композиції. Наприклад, в ландшафтній архітектурі архітектурні елементи або елементи декору розміщують на тлі дерев і чагарників, а квітники на тлі газону. Важливою вимогою є контрастність кольору та фактури тла стосовно об'єкта і, в той же час, його відносна однорідність, що дозволяє виявити силует об'єкта.

Тобііші - пласкі камені для влаштування стежок в садах Японії.

Топіарне мистецтво - мистецтво фігурної стрижки дерев і чагарників, надання їм геометричних форм, форм архітектурних елементів або вигляду тварин. Для Т.м. використовують рослини, які добре переносять стрижку і мають дрібне листя.

Торії - традиційні для архітектури Японії ворота, якими зазвичай оформлюють вхід на територію синтоїстського капища.

Травник - див. аптекарський город.

Трельяж - (фр. treillage - решітка, сітка) - вертикальна ажурна опора або каркас для витких рослин. Використовують, як огорожу або для візуального захисту певної території. Виконують з дерева та металу.

Тяніва - японський чайний сад, який складає єдиний ансамбль з чайним будинком.

Узлісся - насадження, що облямовують масиви, куртини, групи. Створюються з невисоких дерев і чагарників різних за формою, фактурою, кольором. У. - важливий елемент композиції галявин, який забезпечує поступовий перехід від відкритого простору до закритого.

Урбанізовані ландшафти - житлові та індустріальні території. Негативною особливістю У.л. є забруднення природного середовища, зміна умов формування поверхневого стоку, скорочення площ зайнятих рослинністю тощо.

Фація - (від лат. *facies* - зовнішність, форма) - найменша морфологічна одиниця ландшафту ділянки земної поверхні з подібними фізико-географічними умовами, флорою та фауною.

Фашина - (від лат. *fascis* - в'язанка, пучок лози) - в'язанки лози циліндричної форми, які застосовують для гідротехнічних та земляних робіт при укріпленні насипів, влаштування гребель, прокладання доріг на болотах. Також Ф. називають укріплення схилів та крутих укосів за допомогою дощок, які вкладають на ґрунт ромбами і закріплюють кілками.

Фізіономічні характеристики рослини - див. габітус.

Фітонцидність - здатність рослин виділяти летючі речовини, що згубно діють на мікроби.

Фітоценоз - сукупність рослин, які займають однорідну ділянку земної поверхні і перебувають в тісному взаємовідношенні між собою та умовами оточуючого середовища.

Фланкування - симетричне розміщення об'єктів по обидва боки від центральної планувальної осі.

Флерон - один із провідних мотивів у малюнку класичного садового партеру. Нагадує примхливо вигнутий пагін рослини. Звичайно розміщується в центральній частині партеру.

Фонтан - (від лат. *fons* - джерело, ключ) - декоративний водний устрій, що складається з ємності для збору води, іноді насосу та спеціальних пристроїв для подачі води під тиском.

Формування - обрізка або стрижка деревних рослин у формі кулі, куба, боскета тощо.

Французький парк - див. регулярний парк.

Фукусекі - перший підпорядкований камінь в садових композиціях японських садів.

Функціональна організація території - поділ об'єкта ландшафтної архітектури на ділянки, призначені для різних видів використання.

«Хаос» - безладне накопичення каменів та великих кам'яних брил, що, згідно античних міфів, символізує первісний стан матеріального світу, з якого виникло все суще.

Хіраніва - тип японського саду, що відображає рівнинний ландшафт.

Циклопічна кладка - кладка з великих необроблених або грубо оброблених каменів неправильної форми. Монументальні композиції із застосуванням такої кладки споруджувались в романтичних парках.

Циркумференції - низькі, напівкруглої форми, будови службового призначення, що оточують парадний двір перед головним будинком і відокремлюють його від парку або під'їзної дороги.

Цукіяма - «штучна гора» - тип японського саду, що відображає гірський або пригірський ландшафт.

Цукубай - кам'яна ритуальна чаша для обмивання рук. Встановлюють біля чайного будинку в японських садах.

Чайний сад - сад біля чайного будинку. Характерний для садово-паркового мистецтва Японії, Китаю, Кореї.

Шале - садовий павільйон у вигляді сільського будиночка. Характерний елемент романтичних парків, надавав пейзажу пасторального мотиву.

Шпалери - (фр. spalier - стоячі смуги, рослини) - ряд густо посаджених низкорослих дерев або крупних чагарників, стрижених стіною або розтягнутих на опорах з дерева чи металу.

Штамб - частина стовбура від кореневої шийки до першої кістякової гілки крони. Штамбові дерева формують для алейних посадок, посадок на вулицях і вздовж пішохідних доріжок.

Шутіха - розважальний пристрій у вигляді фонтану з сюрпризом. Були популярні в садах і парках епохи Бароко.

Юкімі-горо - «ліхтар милування снігом» - тип японського кам'яного ліхтаря з плоским широким дахом.

Японський сад - характеризується символічним відтворенням природи, переважно на невеликій території. Я.с. характерний шанобливим відношенням до деталей: каміння, води, рослин, архітектурних споруд, канонічністю прийомів. Має багато різновидів.

Ярі-міцу - прийом створення системи каналів з водопадами, який забезпечує прохолодою японський сад.

Яцухасці - «вісім мостів» - тип японського садового мосту з восьми окремих частин.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. Назвіть мету та основні завдання ландшафтної архітектури.
2. В чому полягає специфіка ландшафтної архітектури ?
3. Назвіть спільні риси та основні відмінності ландшафтного проектування від архітектурного.
4. Назвіть основні об'єкти ландшафтного проектування на різних містобудівних рівнях.
5. Сформулюйте екологічне, рекреаційне та естетичне значення відкритих просторів різних містобудівних рівнів.
6. Які природні чинники впливають на особливості формування ландшафтних

об'єктів?

7. Назвіть характеристики рельєфу, як складової ландшафтних об'єктів.
8. Назвіть характеристики елементів озеленення.
9. Назвіть елементи водних ресурсів природного ландшафту.
10. Охарактеризуйте роль малих архітектурних форм у створенні ландшафтних об'єктів.
11. Охарактеризуйте природні й антропогенні ландшафти.
12. Розкрийте роль "планшета" у формуванні ландшафтних об'єктів. Назвіть засоби його формування.
13. Наведіть приклади використання водяних пристроїв у ландшафтних об'єктах.
14. Обгрунтуйте необхідність застосування дендрологічних знань у ландшафтному проектуванні.
15. Охарактеризуйте основні біологічні та фізичні особливості дерев і чагарників, що враховується при ландшафтному проектуванні.
16. Назвіть основні композиційні характеристики елементів природного ландшафту.
17. Яким принципам має відповідати система озелених просторів міста?
18. Що таке антропогенний ландшафт?
19. Назвіть функціональні складові завдань ландшафтного проектування.
20. Назвіть естетичні складові завдань ландшафтного проектування.
21. Яких два основних напрямки формування ландшафту можна виділити в історії садово-паркового мистецтва?
22. Які основні загальні характеристики регулярного напрямку у формуванні культурного ландшафту?
23. Наведіть історичні приклади регулярного напрямку садово-паркового мистецтва.
24. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Єгипту.
25. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Міжріччя.
26. В чому полягають відмінності та подібні риси садово-паркового мистецтва Давнього Єгипту й Давнього Межиріччя?
27. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давньої Греції.
28. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Риму.
29. Що таке німфея й топіарне мистецтво?
30. В чому полягають відмінності та подібні риси садово-паркового мистецтва Давньої Греції й Давнього Риму?
31. Охарактеризуйте італійське садово-паркове мистецтво епохи Ренесансу.
32. Охарактеризуйте основні композиційні прийоми формування простору італійського саду епохи Ренесансу.
33. Назвіть основні прийоми упорядкування рельєфу в італійських садах епохи Ренесансу.
34. Назвіть основні елементи водної системи в італійських садах епохи Ренесансу.
35. В чому проявилася гармонізація природних та антропогенних елементів в італійських садах епохи Ренесансу?

36. Назвіть основні елементи французького саду епохи Відродження та його головні стильові особливості.
37. Порівняйте художньо-образні особливості італійських та французьких садів і парків.
38. Які природні фактори та яким чином вплинули на формування парку Версаль?
39. Охарактеризуйте прийоми формування ландшафтної композиції в китайському парку.
40. Сформулюйте художньо-образні принципи формування древнього китайського парку.
41. Назвіть основні природні елементи китайського парку.
42. Назвіть основні антропогенні елементи у китайському парку.
43. Охарактеризуйте прийоми формування ландшафту в стилі японського саду.
44. У чому полягають основні особливості англійського стильового напрямку в садово-парковому мистецтві.
45. Наведіть історичні приклади поєднання різних стильових напрямків при формуванні парку.
46. У чому різняться прийоми перетворення рельєфу в рамках регулярного і ландшафтного стильових напрямків?
47. У чому полягають відмінності у формуванні водяної системи в рамках регулярного і ландшафтного стильових напрямків?
48. У чому полягають особливості просторово-планувальної організації об'єкта в ландшафтному стилі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Архитектурная композиция садов и парков / Под общ. Ред. А.П. Вергунова. – М. : Стройиздат, 1980.
2. Жирнов А.Д. Искусство паркостроения. – Львов : Вища школа, 1977.
3. Залеская Л.С. Курс ландшафтной архитектуры. – М. : Стройиздат, 1964.
4. Залеская Л.С., Микулина Е.М. Ландшафтная архитектура. – М. : Стройиздат, 1979.

5. Коваленко Ю.Н. Краткий справочник архитектора. –К. : Будивельник, 1975.
6. Ландшафтная архитектура. Краткий справочник архитектора / Под ред. И.Д.Родичкина. – К. : Будівельник, 1990.
7. Неухоженко Н.А. Основы ландшафтного проектирования и ландшафтной архитектуры. – СПб. : Нева, 2004.
8. Рубцов Л.И. Деревья и кустарниками в ландшафтной архитектуре. – К. : Наукова думка, 1977.

Допоміжна

1. Рубцов Л.И., Лаптев А.А. Справочник по зеленому строительству. – К. : Будівельник, 1971. – 312 с.
2. Справочник работника зеленого строительства / А.А. Лаптев, Б.А. Глазачев. – К. : Будівельник, 1984.
3. Бобра Т.В., Личак А.Н. Ландшафтные основы территориального планирования. Учебное пособие. – Семфинополь : Таврия-Плюс, 2003.
4. Кучерявый В.А. Зеленая зона города. – К.: Наукова думка, 1981.
5. Руководство по проектированию парков / Под ред. И.Н. Руденко. – Мн.: Полымя, 1980.
6. Сычев А.В., Титова Н.П. Ландшафтный дизайн. – Мн.: Вышайшая школа, 1984

Інформаційні ресурси

1. Садово-парковий путівник, режим доступу: www.gardener.ru
2. Горохов В., Вергунов А. Садово-парковое искусство: от истоков до начал XX века. – М.: Белый город, 2007. Доступно из URL <http://diagnos.at.ua/news/skachat knigu sadovo parkovoe iskusstvo rossii ot istokov do nachala xx veka gorokhov vergunov/2013-10-23-400>
3. Садово-парковое строительство и хозяйство: Учебное пособие / А.Л. Калмыкова, А.В. Терешкин. - М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2012. - 240 с. <http://znanium.com/bookread.php?book=259761>
4. Теодоронский В.С. Ландшафтная архитектура: учебное пособие / Теодоронский В.С., Боговая И. О.. – М.: Форум. - 2010. - 303 с.: <http://arch-grafika.ru/news/teodoronskij obekty landshaftnoj arkhitektury/2011-04-26-1534>
5. Основы фитодизайна: Учебное пособие / А.В. Грачева. - М.: Форум, 2007. - 200 с. <http://znanium.com/bookread.php?book=131526>

**Мельник Тетяна Іванівна
Чигринець Віктор Петрович**

ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

**Методичні вказівки
до лекцій та самостійної роботи студентів**

**напряму підготовки
6.090103 – «Лісове і садово-паркове господарство»
денної та заочної форми навчання**

РВВ СУМСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
М. СУМИ, ВУЛ. Г.КОНДРАТЬЄВА, 160

Підписано до друку: ____ 2016 р., формат А5 : Гарнітура Times New Roman
Тираж: ____ примірників Замовлення _____ Ум. друк. арк. _____
